

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı
Sosyal Bilimler Eğitimi Bilim Dalı

İBN-İ SİNA'DA VAROLUŞSAL İYİ-OLUŞ:
İNERDİSİPLİNER BİR PERSPEKTİF

İnci YURTSEVEN SARIBAŞ

Yüksek Lisans Tezi

VAN - 2010

TÜRKÇE VE SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ / SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

İnci YURTSEVEN SARIBAŞ

2025

Van, 2025

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı
Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı

İBN-İ SİNA'DA VAROLUŞSAL İYİ-OLUŞ: İNTERDİSİPLİNER BİR
PERSPEKTİF

ONTOLOGICALWELL-BEINGINAVICENNA: AN INTERDISCIPLINARY
PERSPECTIVE

İnci YURTSEVEN SARIBAŞ

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Şirin DEMİR

Yüksek Lisans Tezi

Bu çalışma Van YYÜ Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından SYL-2022-10052 No' lu proje olarak desteklenmiştir.

Van, 2025

ONAY SAYFASI

İnci YURTSEVEN SARIBAŞ tarafından, Dr. Öğr. Mehmet Şirin DEMİR danışmanlığında hazırlanan "İbn'i Sina'da Varoluşsal iyi-oluş: İnterdisipliner Bir Perspektif" başlıklı bu çalışma, 10/02/2025 tarihinde Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulunun 07/02/2025 tarihli ve 2023/2025/5-1 sayılı kararı, Dr. Öğr. Osman KAYA Başkanlığında Dr. Öğr. Mehmet Şirin DEMİR ve Dr. Öğr. Mehmet BAŞARAN Jüri Üyeliğinde oluşturulan Tez Savunma Jürisi huzurunda savunularak Jüri tarafından Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili hükümleri kapsamında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

UYGUNDUR

...../...../2025

Prof. Dr. Fuat TANHAN
Enstitü Müdürü

Öz

Ontolojik iyi-oluş insanoğlunun yeryüzünde var olduğu günden bu yana bütün bir epistemik ve ontolojik serüveni ve yaşamsal, düşünsel arayışı içerisinde önemli bir hedef ya da ideal olarak hep telakki edilegelmiştir; bu konuyla ilgili tarihsel ve kuramsal arka plana bakıldığında, İbni Sina 1000 yılı aşan bir zamansal döngü içerisinde transandantal ontolojik iyi-oluş ideali bütün bir düşünsel özyaşamsal öyküsüne yoğurarak realite yahut üst-realiteler dünyasının doğasını çok katmanlı ve çok boyutlu bir biçimde ve İslami öz-referansiyel kaynaklar bağlamında ele alıp değerlendirerek, meta filozofik bir epistemik alanın yaygınlaştırılmasına ve sağlam bir meta-bilimsel temele oturtulmasına aracılık etmiştir. İbni Sina, ayrıca başta epistemoloji ve aksiyoloji kavramları olmak üzere meta filozofi bağlamında ele alınabilecek çeşitli kavram ya da akımlardan esinlenerek ve interdisiplinler bir perspektifi benimseyerek ontoloji kavramını çeşitli üst-bilgi bileşenleri bağlamında ele almaya çalışmıştır. O, gerek somut gerekse soyut bağlamda değerlendirilebilecek çeşitli varoluşsal ya da kozmik kavramların, entitelerin ya da olguların ontolojik tabakalarına derin bir meta filozofik içgörü ile ve büyük bir bilgesel cesaretle inerek incelemeye çalışmıştır. Sonuç olarak nitel bir yöntem, belgesel tarama ve karma bir metodoloji ile değerlendirilebilecek ve Yüksek Lisans tez çalışması bağlamında ele alınabilecek “İbni Sina’da Varoluşsal İyi-Oluş: İnterdisipliner Bir Perspektif” adlı bu tez çalışmasında meta-disipliner bir bakış açısı benimsenerek gerek ulusal, gerekse küresel ölçekte insanoğlunun ebedi mutluluk arayışına bir takım çözüm ya da çareler ortaya koymaya öncülük edilerek çeşitli pedagojik ortamlarda karşılaşılabilecek sorun ya da sıkıntıların çözümlenebilmesine dönük bir takım değerlendirmeler ve postulatlar ortaya konulmuştur.

Anahtar sözcükler:İbn-i Sina, İslam, ontoloji, iyi-oluş, pedagoji, eğitim.

Abstract

Ontological well-being has always been considered an important goal or ideal in the entire epistemic and ontological quest and a quintessential intellectual endeavour on the part of human beings, ever since they existed on earth.

When we look at the historical and theoretical background on this subject, Avicenna, in a temporal cycle encompassing more than 1000 years, incorporated the ideal of transcendental ontological well-being into a whole intellectual autobiographical account, explaining the nature of the world of reality or super-realities in a multi-layered and multi-dimensional way and within the context of Islamic self-referential sources.

By considering and evaluating this phenomenon within the context of Islamic sources, Avicenna has contributed to the dissemination of a meta-philosophical epistemic field and its establishment on a solid meta-scientific basis.

Ibn Sina also tried to handle the concept of ontology within the context of various meta-knowledge components, inspired by various concepts or movements that can be evaluated within the context of meta-philosophy, especially the concepts of epistemology and axiology by adopting an interdisciplinary as well as a meta-disciplinary perspective.

He tried to examine the ontological layers of various existential or cosmic concepts, entities, or phenomena that can be evaluated in both concrete and abstract contexts, with a deep meta-philosophical insight and great wise courage.

As a result, in this study titled "**Existential Well-Being in Avicenna: An Interdisciplinary Perspective**", which can be evaluated with a qualitative method, documentary scanning, and a mixed methodology and which can be evaluated within the context of a seminar composed for a Master's thesis, a meta-disciplinary perspective has been adopted.

A number of preliminary evaluations and postulates have been put forward in order to contribute to a further amelioration in human flourishing and solve a wide array of shortcomings and problems as well as difficulties that may be encountered in various pedagogical settings or environments, both on a national and a global scale.

Keywords: Avicenna, Islam, ontology, well-being, pedagogy, education.

Teşekkür

Tez yazım sürecinde bana rehberlik eden ve tezin meydan geliş aşamasında ortaya koyduğu sabır ve emekten dolayı katkılarını benden esirgemeyen değerli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Şirin DEMİR'e çok teşekkür ederim. Devamında eğitim hayatımı inşa ederken bana destek veren babam Yaşar YURTSEVEN annem Keziban YURTSEVEN ve kardeşlerim Tenzile, Şaban ve Öykü YURTSEVEN'e minnetimi belirtmekten onur duyarım. Ayrıca lisansüstü eğitimim ve tez yazım sürecinde maddi manevi desteği ve sabrını benden esirgemeyen, bilgi ve tecrübesiyle bana ilham olan eşim Mehmet SARIBAŞ'a teşekkür etmeyi borç bilirim.

İçindekiler

Öz.....	i
Abstract	ii
Teşekkür.....	iv
Tablolar Dizini.....	vi
Simgeler ve Kısaltmalar Dizini.....	vii
Bölüm 1 Giriş.....	1
Problem Durumu	6
Bölüm 2 Araştırmanın Kuramsal Temeli ve İlgili Araştırmalar.....	7
İbn-i Sina.....	7
İyi-Oluş Kavramı.....	15
İyi-Oluş Türleri.....	21
Varoluşsal Paradigmalar	26
21. Yüzyılın Pedagojik Paradigmalarına Eleştirel Bir Perspektif.....	37
Bölüm 3 Yöntem.....	42
Bölüm 4 Sonuç	43
Kaynaklar	45
EK-C: Yüksek Lisans/Doktora Tez Çalışması Orijinallik Raporu	57

Tablolar Dizini

Tablo 1	<i>Yaşam Doyumu (Bireyin Yaşantılarındaki Doyuma İstinaden Yapılan Değerlendirmeler)</i>	23
Tablo 2	<i>Hristiyan Varoluşçular ve Tanrıtanımaz Varoluşçular</i>	30

Simgeler ve Kısaltmalar Dizini

WHO: World Health Organization

Bölüm 1

Giriş

Bu çalışmada İbn Sina'nın ontolojik iyi-oluş ile ilişkili ortaya koyduğu ve bütün bir filozofik anlayışını, öz-yaşam öyküsünü, meta-bilimsel düşünüş biçimini sembolize'den çok boyutlu ve çok katmanlı sağlık bilimsel paradigmalarının yanı sıra bütünsel iyi-oluş (holisticwell-being) kavramlarının derinlemesine yansıtıldığı destansı üst anlatılarla (meta-narrative) dolup taşan ve meta-filozofik birtakım özellikler yansıtan meta-estetiksel ve meta-disipliner bir ilişkiler ağının simgeselleştirildiği bir takım meta-filozofik paradigmlar ele alınmıştır. İbn Sina, eserlerinde ortaya koyduğu bütün aforizmalarında insanın sağlığını sadece fiziksel boyutla değil, aynı zamanda her türlü pozitivist bakış açısından uzakta bütünsel bir perspektifin yansıtıldığı zihinsel ve ruhsal boyutlarıyla da değerlendirmiştir. İbn Sina'ya göre, iyi-oluş, insanın tüm varlık katmanlarının uyum ve bütünlük içinde çalışmasıyla sağlanabilir. Bu durum, bireyin bedensel sağlık, zihinsel dinginlik ve ruhsal derinlik arasındaki ince ayar (finetuning) ya da dengeyi bulması ile karakterize edilen ontolojik iyi-oluş anlamına gelmektedir. Yani, birey yalnızca hastalıklardan kaçınıp kurtulmakla bütünsel iyi oluş paradigmlarına erişemez, aynı zamanda içsel huzur ve mutluluğu da hedeflemek zorundadır.

İbn Sina, birçok eserinde ortaya koyduğu manifesto ya da aforizmalarında sağlığın tanımını yaparken, bütünsel bir iyi-oluş paradigmasını benimseyerek beden ve ruhun her türlü maddeselci paradigmlarının dışında meta-ontolojik bir ahenk ya da uyumunun sağlanmasının önemini vurgulamaktadır. O, sağlıklı bir yaşam için fiziksel aktivite, manevi okuryazarlıkla tanımlanan bir iyi-oluş durumu ve dengeli bir yaşam biçiminin eşlik ettiği beslenme alışkanlığı ve sağlıklı bir duygusal iyi-oluşla karakterize edilen bir yaşamsal döngünün ortaya konulabilmesi için öngörülebilecek unsurların bir arada bulunması gerektiğine inanır. Ayrıca, ruhsal ve zihinsel sağlığın sağlam bir ontolojik temele oturtulabilmesinin ön şartının fiziksel sağlığın korunması olduğunu savunur. İbn Sina, bireyin düşüncelerini, eylemlerini ve duygularını yaratılış tabiatına uygun ve sağlıklı bir biçimde

yönetebilmesinin, onun genel anlamda bütünsel iyi-oluşunu da artıracığına ve olumlu anlamda etkileyebileceğine dikkat çeker.

İbn-i Sina insanoğlunun yaşamsal serüveni içerisinde bütün bir bedensel ve ruhsal entitesinin kadim zamanda yüce yaratıcı tarafından kendisine tevdi edilmiş biçimiyle yaratılış kodlarının bütün boyutlarıyla bozulmaksızın muhafaza edilmesi ve sağlıklı bir ontolojik temele dayandırılması gerektiği ile ilgili çeşitli postulat ve manifestolar ortaya koymuştur. O insanoğlunu sadece mücessem-maddesel- mekanistik ya da fizyolojik bir varlık ya da entite olarak ele alıp değerlendirmez; ona göre insanoğlu aynı zamanda çeşitli katman ve boyutlarıyla meta fizyolojik, meta ontolojik bir varlık olarak da yaratıldığı için yaratılışının kodları içerisinde yüce yaratıcı Allah Süphanehu ve Teala'nın koymuş olduğu ve yaratılış kanunlarının ince ayar, katman ya da boyutları içerisinde ancak anlaşılabilir belli başlı bir takım kanun, ölçü, işleyiş ya da mekanizmalar çerçevesinde ele alıp değerlendirilmesi gerekmektedir

İbn-i Sina'nın derinlikli bilgesel ve soylu düşüncelerle karakterize ortaya koyduğu aforizmalar yaşadığı dönemden yaklaşık 1000 yıl geçtiği halde içinde yaşadığımız modern dünyada hala geçerliliğini korumaktadır. O yüce yaratıcı tarafından beşer türüne ihsan edilen eşrefül mahlukat hususiyetini korumasının önündeki engelleri kaldırmaya dönük büyük hikmetler yansıtan aforizmalar ortaya koydu; öyle ki insanoğlunun kendi potansiyelini keşfetmesini en büyük yolculuk olarak değerlendirmesi gerektiği düşüncesi bütün bir eserlerinin dokusuna serpiştirilmiştir.

Tıpkı Kur'an-ı Kerimde, İsrâ Suresinde İlahi beyanatta da açığa kavuşturulduğu üzere, insanoğlunun kaderinin kendi çabasına bağlı kılındığı yönündeki ayet-i kerimede ortaya konulan yüce hakikatin, insanoğlu tarafından bizzat test edilmesinin ya da tanıklık edilmesini ön koşulu olarak insanın kendi yolunu çizmeye çalışırken Rabbine tevekkülde bulunmak koşuluyla sağlam bir irade gücünü yansıtmasını çok boyutlu bir kişisel gelişim için en cesur bir adım değerlendirmektedir. İbn-i Sina hayatı boyunca kişisel gelişimin ontolojik temellerine büyük bir cesaretle inmeyi başaran bir filozof olarak tıpkı Aristo'nun "Nicomachean Etik" adlı eserinde beyan ettiği gibi, en iyi ve en erdemli yaşamın, sürülebilmesinin ön şartının, kesintiye uğratılmaksızın süregelen bir

yaşam içerisinde kişinin kendisini bütünsel iyi-oluş (holisticwell-being) düzleminde geliştirme ile karakterize bir ontolojik realite üzerine konumlanmasında olduğuna vurgu yaparak, insanoğlunun transandantal katmanlara yönelerek kendisini yaratılmışların en şerefli olarak telakki etmesi gerektiği yönündeki bilimsel tespitleri ciddi bir kabul görmüş gerek batı gerekse İslam epistemolojisinde söz konusu tespitlerin doğruluğu takdir edilerek anlaşılmıştır.

İbn Sina'nın ortaya koyduğu sağlık bilimsel paradigmlar ve ontolojik iyi-oluşla ilişkili yukarıda ortaya konulan önerme yahut öncüllerden hareketle, gerçek anlamda bir iyi-oluşun sağlanabilmesi için, insanoğlunun bu üç boyutu dengede tutması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu anlayış, içinde yaşadığımız 21.Yüzyılın modern ruhbilim anlayışları yahut sağlık bilimsel pedagojileri, modern dünyanın filozofik postulatları ve modern eğitimbilimsel anlayışları açısından da güncelliğini korumaktadır.

İbn Sina'nın meta-filozofik bir deha ile ortaya koyduğu ontolojik iyi-oluş anlayışı, insanoğlunun epistemik dışavurumları, toplumsal ve kültürel alanda ortaya koyduğu diyalektiği, iç benliği ve dış dünya ile örgüleyerek inşa ettiği fenomenolojisi söz konusu üst-ontolojik iyi-oluş perspektifinin içerisine yoğrulmuştur. Ona göre, insan yalnızca kendi iç dünyasıyla değil, aynı zamanda sosyal ilişkileriyle de iyi-oluş paradigmlarını geliştirmesi gerekmektedir. Toplum içinde sağlıklı bir varoluş biçimi, bireyin ruhsal ve fiziksel sağlığını doğrudan etkiler. Bu nedenle, sağlıklı bir iletişim ile tanımlanan toplumsal bir diyalektik, aile bağları ve sosyal destek sistemleri, bireyin bütünsel sağlığının önemli bileşenleridir. İbn Sina, bireyin toplumdan soyutlanmış yalnızlıkla ve bireyselleşmeyle tanımlanan bir evrende sağlıklı bir ontolojik iyi-oluş durumunu tesis etmesinin zor olabileceğini, dünya üzerinde yaşamını sürdürürken yalnızlık ile karakterize bir ontoloji üzere konumlanmaması gerektiğini vurgulayarak sağlıklı bir toplumsal diyalektiğin bütünsel bir iyi-oluşu simgeleyen bir meta-ontolojinin medeniyetsel bir açılıma kapı arayabileceğini çeşitli aforizmalarıyla ortaya koymaktadır.

Yukarıda anlatılan otobiyografik değerlendirmelerin yanı sıra, İbn Sina'nın felsefesinde göz ardı edilmemesi gereken bir husus insanoğlunun bir

öz-gerçekleştirme (self-realization) idealinin olmasının öneminin vurgulanmasıdır. İbni Sina, birçok eserinde insanoğlunun transandantal bir hedefe doğru, yüce bir amaca matuf büyük bir idealin gerçekleştirilmesine dönük gayret ortaya koyması gerektiğini, kısacası yüce Allah tarafından bahşedilen melekelerinin yaratılış kanunlarına uygun bir biçimde işletilerek bütünsel iyi-oluş paradigmalarının öngördüğü bir işlevsellik ortaya koymalarının önemine de vurgu yapmaktadır. İyi-oluş, sadece mevcut bedensel sağlık paradigmalarının iyi-oluşu ile ilgili olmayıp, aynı zamanda manevi ahlaksal transandantal boyut ya da katmanlarda kişisel bir gelişim profili ortaya koyma ve kişinin kendini aşma arzusuyla da bağlantılıdır. İbn Sina, ayrıca bireylerin bilişsel entelektüel ve ahlaki gelişimlerine büyük önem verir ve bu süreçte bilgi edinmenin, ahlaki erdemlerin kazanılmasının ve entelektüel, bilişsel ve zihinsel gelişimin önemli olduğunu belirtir. Bu çerçevede, bireylerin kendilerini geliştirmeleri, sadece fiziksel sağlık değil, aynı zamanda ruhsal ve entelektüel gelişimi sağlamalarına da yardımcı olur.

Sonuç olarak, İbn Sina'nın ontolojik iyi oluş anlayışı, bireyin iç benliksel bir denge ve uyumu sağlaması ve kendine dönmesi ya da kendini tanıması üzerine odaklanır. Başka bir deyişle, İbni Sina'ya göre insanoğlunda zihinsel ve ruhsal sağlık, bedensel sağlığın vazgeçilmez bir unsuru olarak kabul edilir. Birey, içsel huzurunu bulduğunda, çevresine ve kendisine daha olumlu bir şekilde yaklaşabilir. Bu durum hem bireysel hem de toplumsal düzeyde olumlu sonuçlar doğurur. İbn Sina'nın bu bütünsel iyi-oluş yaklaşımı, günümüzün sağlıklı yaşam felsefelerine ve psikolojik iyi-oluş anlayışlarına ışık tutar, insanın kendi varoluşunu daha derinlemesine anlamasını sağlar.

İbn Sina günümüz modern dünyanın sağlık bilimsel paradigmalarının öngördüğü dünya tabanlı pozitivist ya da materyalist dünya görüşleri ile tanımlanan hakiki olmayan yüzeysel iyi-oluş durumlarının insanoğlunun gerek bu dünyada gerekse Ahiret de ebedi bir mutluluğa ulaşmasına yeterli olmadığını birçok aforizmasında ortaya koyar.

Kişinin kendini bilmesi başka unsurları bilebilmesinin ön şartıdır. İnsan yaratılanların içinde "kendini bilme" hususunda yaratıcıya erişebilecek ve bu hususta ona benzeyen bir ontolojidir. İbn-i Sina bu konuda âlemin yaratıcının

akıl olduğunu ve bu yaratılma eylemini kendi kendine düşünerek yaptığını iddia eder. Bu sebeple kendini bilme fiili ilahi nitelikte bir eylemdir. İnsan olan beşerî varlığın yaratıcıya benzetilen yönü aklını kullanması ve kendi kendine durumları düşünce filtresinden geçirmesidir (Bilgin, 2023). İnsan varlığı için kutsal kitaplarda beyan edildiği gibi insan için hem bir lütuf hem de bir sorumluluk şartıdır. Akıl insanı diğer yaratılanlardan ayırırken öte dünya kavramı bağlamında insanı davranışlarından sorumlu hale getirir. İbn-i Sina insan aklının ya da düşünme eyleminin tanrıdan insana zuhur ettiğini ifade eder. Günümüz aklın mahsulleri olan modern teknik ürünlerin eylemin zorunlu varlık ile benzer fiilin sonucunda olduğunun yorumu yapılabilir. Modern çağın yaşantısı içerisinde İbn-i Sina düşüncelerini anlamak ya da yorumlamak çok zor değildir. Filozofun düşüncelerinin hala etkisinin sürdürmesinin bir sebebi de budur.

İbn-i Sina'yı önemli kılan bir nokta çok yönlü ve çok katmanlı varoluşsal durumlar içerisinde gezinen bir kişilik olması ve tıptan felsefeye kadar birçok alanda eserler ortaya koymasındır. İlimdeki derinlik sayesinde Asya'dan Avrupa'ya kadar birçok coğrafyada adı esin kaynağı olmuştur (Kaya, 2001). Onun çok yönlü kişiliği çalışmalarına da yansımıştır.

Fizikbilimsel, kozmik kavramlarla ilgili ortaya konulan çalışmalarda ve gerçekleştirilen araştırmalarında Aristo'nun ardından özellikle İbn-i Sina'ya bakılmanın sebebi İslam düşüncesinin odak noktası olmasının yanında Aristo'nun ardından çıkan soruların İbn-i Sina eliyle çözülmesi ve modern dünyanın paradigmalarına hitap ederek günümüzde de hala geçerliliğini koruyan birtakım değerlendirmeler ve yorumları yapmasıdır. İbn-i Sina Aristo mantığını kendi özüne yani inancına, kültürüne, dinine göre yorumlamıştır (Şengül, 2022).

İbn-i Sina düşüncelerinin evrenselleştirilebilir bir takım bilimsel postulatlar ve İslami öğretiler ile harmanlayarak vücuda getirmiştir. İnsanoğlunun dünya üzerindeki yaşamının anlamlı ve sağlıklı bir ontolojik temel üzerine oturtulabilmesi için İslam'ın öğretilerinin hayati derecede önem arz ettiğini ileri sürmüş ve söz konusu öğretilerin bütün dünya insanlığına aktarılmasına kendisine biricik hedef seçmiştir. İnsan ruhunu incitmeyen, İslam'ın kaynakları

referans alan İbn-i Sina'nın öğretilerinin hala güncelliğini koruması, beslendiği kaynakların doğruluğunun ispatı sayılabilir.

Sonuç olarak, İbn-i Sina'nın 1000 yıla yakın bir süredir bütün dünyada sağlık bilimsel paradigmaları derinden etkileyen ontolojik iyi-oluş anlayışı, insanoğlunun bütünsel sağlığını ve mutluluğunu sağlamada önemli bir yol gösterici olmuştur. Onun neredeyse bütün eserlerinde vurgulayarak ortaya koyduğu postulatları, felsefik anlayışı, insanın fiziksel, zihinsel ve ruhsal boyutlarının transandantal bir düzlemde ve ortak bir bağlam içerisinde ele alınarak değerlendirilmesi gerektiğini ve bu unsurların birbirini nasıl etkilediğini ortaya koymaktadır.

Problem Durumu

21. Yüzyılın eğitim bilimsel ve sağlık bilimsel metodolojileri, anlayışları ya da paradigmaları düzleminde her geçen gün giderek daha da belirginleşen bir takım varoluşsal problemlerin çözümlenmesinin bütünsel bir perspektifin benimsenmesi ile, bütünsel iyi-oluş paradigmalarıyla gerçekleştirilebileceği yönünde, özellikle bireysel, toplumsal ve kurumsal alanlarda çeşitli interdisipliner araştırmalarla da kanıtlanabilirliği ortaya konulmuş bir anlayış ve eğilim ortaya çıkmıştır; bu tür bir anlayışın ve eğilimin transandantal bir takım düşünüş biçimleriyle yoğrulmuş ve bütünsel iyi-oluş paradigmalarıyla tanımlanan çeşitli eğitim bilimsel ve sağlık bilimsel paradigmaların hayata uyarlanmasıyla büyük bir medeniyetsel açılımın gerçekleşebileceğine dönük bir bilincin ya da farkındalığının bütün toplum kesimleri düzeyinde geliştirilip yaydırılması ve eğitim bilimsel bir temele oturtulması büyük önem arz etmiştir. Yukarıdaki ortaya konulmuş postulatlarla ve önermelere paralel bir biçimde İslami öz-referansiyel değerlerin ve kaynakların söz konusu iyi-oluş paradigmalarıyla yoğrularak simgeselleştirilmesini sağlayan önemli bir filozof, pedagoğ, ruh bilimci ve büyük bir İslam âlemi olarak İslam tarihine damga vurmuş İbn-i Sina'nın ortaya koyduğu anlayış ya da düşüncelerin gerek eğitim bilimsel gerekse sağlık bilimsel kurumlar başta olmak üzere bütün bireysel ve toplumsal ve kurumsal alanlarda benimsenip yaydırılması ve yaygınlaştırılması büyük bir önem arz etmiştir.

Bölüm 2

Araştırmanın Kuramsal Temeli ve İlgili Araştırmalar

İbn-i Sina

Otobiyografik bir inceleme. Gerek bütün bir İslam dünyasında gerekse bütün bir Batı dünyasında önemli bir takım filozofik medeniyetsel ve epistemolojik paradigmalara tesis edilmiş önemli bir şahsiyet olarak karşımıza çıkan ve özellikle Türk İslam dünyasında önemli bir yere sahip olan İbn-i Sina Türk kültür tarihinde de dikkate değer bir yere sahiptir. Kısa bir zamansal aralık ile karakterize edilen bir yaşamsal süreç içerisinde felsefeden tıp bilimine kadar birçok alan ile ilgilenmiştir (Yıldız, 2019). İslam dünyasında en geniş üne sahip olan filozof ve doktor İbn- Sina'dır. Birçok ilim dalı ile ilgilenmesinin yanı sıra klasik Yunan bilgisinin İslam çatısı altında Avrupa'ya taşınmasında köprü görevi görmüştür (Ateş, 2010). İbn- Sina Türk halkının gözünde yaşama ve düşünce idealinin hayat bulmuş örneğidir (Ateş,2010). Büyük âlim; İslâm dünyasında "Eş-Şeyhurreîs" ünvanıyla, Avrupa'da "Avicenna" adıyla tanınmaktadır(Özkaya, 1988). İbn- Sina'nın literatürde ki tam adı *Ali Hüseyin bin Abdullah bin Ali bin Sînâ*'dır (Yakıt, 2016 Akt. Keser, 2018). Doğum yeri Buhara yakınlarındaki Afşana şehridir. 1037'de ağırlaşan hastalığına rağmen Alaüddeve'nin veziri olarak sefere katılmış sefer sırasında hastalığı şiddetlenerek Hamedan'da vefat etmiştir (Keser, 2018). Doğduğu şehir olan Buhara orta çağ İslam dünyasının tedris olarak merkez noktalarındandı, bu nedenle Buhara orta çağ İslam dünyasında "*İslam'ın Kubbesi*" olarak tanınır. Burada yetişen İbn-i Sina gibi Buharalı Bilginler birden fazla bilime hâkim olmuşlardır. Bu o dönem Buharalı Bilginlerin için hedef oldu ve pek çoğu da çalıştıkları alanlarda otorite olmuşlardır. İbn-i Sina'da felsefe, mantık, ecza, fıkıh, fizik, mantık gibi pek çok alanda yetkinlik sahibidir (Tuncay, 2021). Bilgin kendi çağını ve sonraki yüzyılları etkilemiştir.

"İbnHallikan (1211-1282) diyor ki, onun babası Belh'den ve Buhara'ya göçmüştü. Annesinin adı Setare'idi, o da Afşan'da bir köydenidi. İbn-İ Sina'nın babası Yüksek düzeyde bir maliyecidir." (Keklik, 2012).

Hüseyin İbn Sina küçük yaşlarından itibaren ilim tahsil etmeye başlamış, ilk gençliğinde Hint hesabını, cebir, Kur'an ve edep ilimlerini öğrenmiş. Bu sırada Ebû Abdullah Natili de Buhara'da yaşıyordu. Hüseyin'in babası Natili'yi oğluna öğretmen olarak tutar.” (Kemaloğlu, 2014:3). İbn-i Sina'nın eğitim gördüğü hocaları; Kur'an, fıkıh, akaid'de Ebu Muhammed İsmail b. Hüseyin ez-Zahid, Edebiyat ve dil eğitimin de Ebû Bekir el-Berki, Temel Matematik ve Felsefe de babası Abdullah, Hint Aritmatik'in de Mahmud el-Messah, Mantık ve Felsefe de Ebu Abdullah en-Natili, Tıp konusunda Ebu Sehl İsa b. Yahya el-Mesihî, Ebu Mansur Hasan b. Nuh el-Kumri'den ders almıştır. Zamanla Natili'den aldığı mantık dersleri İbn-i Sina'ya yeterli gelmemeye başladı bunun üzerine büyük âlim kendi çabaları ile mantık eseri okumaya ve eleştiride bulunmaya başladı (Tuncay,2021).

İbn-i Sina kendisi gibi Türk olan Farabi (870-950) sayesinde filozof olmuştur. Her iki büyük filozof da Menşailer Okuluna Mensuptur. Biruni (973-1051) ile ilim üzerine tartışmalar yaparak bilgin unvanını almıştır (Keklik, 2012). Her iki filozofta düşünce sistemlerinin temeline İslam dinin bırakmışlardır.

16 yaşına kadar pozitif bilimler konusunda ciddi bir ilerleme kaydeden İbn-i Sina kendisinin de farkında olduğu anlamakta güçlük çektiği konu Aristo'nun “Metafizika” adlı eseridir (Tuncay, 2021). Farabi'nin Aristo Metafiziği üzerine yazdığı eserini okuduktan sonra bu konuda yetkinleşebilmiştir (Acıduman,2002).

İbn-i Sina'nın yaşadığı dönemde Buhara sorgulama yapılabilen, âlimlere saygı duyulan, ilim öğretme faaliyetlerinin en yoğun olduğu şehir olmakta ve Buhara o dönem İslam dünyası için ilmin merkezi niteliği taşımaktadır (Tuncay, 2021).

Birçok bilgin veya düşünür İbn-i Sina'yı Arap olarak algılamaktadır, bunun en büyük sebebi İbn-i Sina'nın yaşamını genel olarak İran coğrafyası üzerinde geçirmiş olması ve eserlerinde Arapçayı kullanmasıdır. O dönem için İslam coğrafyasında yaşayan bütün düşünürler, batıda Latince olduğu gibi, Arapçayı bilim dili olarak kullandılar (Tanju, 2012,akt. Keser, 2018). Ömer ÖZDEN 1991 tarihli doktora tezinin giriş kısmında İbn-i Sina'yı araştırırken onun dilinin ve metin içi yoğunluğunu anlamakta zorlandığına vurgu yapmıştır. M.

Özer çalışmasının devamında İbn- Sina'nın eserlerinin Türkçe tercümelerinin yetersiz olduğunu Çevrilen mevcut eserlerinde onun küçük risalelerinden ibaret olduğundan bahsetmektedir (Özer,1991).

İbn-i Sina bilgi ve hikmet açısından derinleşip olgunlaştıkça eserlerini oluşturmaya başlamıştır. İlk eseri "El Hikmetü'lAruziye'yi" 21 yaşında yazmıştır. Babasının ölümü hayatında seyahatlerini ve memuriyetini farklı şehirlerde devam ettirme zorunluluğunu doğurdu. Babası ölünce Buhara'dan ayrıldı; daha sonra Gürganc, Nesa, Beverd, Tus, Cacerm, Dehistan ve Gürcan'a gitti. Bu şehirlide tedrislik faaliyetlerini ve kitap yazma işlerini birlikte yürüttü (Özer, 1991).

İbn-i Sina Avrupalı Aydınlanmacı düşünürler tarafından da örnek alınan bir bilgidir. R. Bacon, bilginin 'Eş Şifa' adlı eserinin yöntemini Latince kullanmaya çalışmıştır (Keser, 2018). Samani hükümdarı Nuh Bin Masur'un hastalığına tedavi etmesi, ona saray kütüphanesinde çalışma fırsatının verilmesine sebep oldu. Daha sonra Cürcan'a gitti burada Ebu Muhammed isimli felsefeden hoşlanan bir şahıs tarafından korundu ve çalışmalarını devam ettirdi. İki yıl sonra Rey'de Büveyoğulları'nın hizmetine girdi. Büveyoğulları hükümdarı Şemsü'd-Devle'nin bir süre vezirliğini yapmıştır. O dönem söz konusu beldede bulunurdu mensupları İbn-i Sina'dan hoşlanmamışdolayısıyla İbn-i Sina görevinden azledilmişti.

Daha sonra İbn-i Sina İsfahan'da Alaü'd-Devle tarafından görkemli bir şekilde karşılanmıştı. Bir süre burada yaşadktan sonra 22-Haziran-1037'de katıldığı bir askeri sefer sırasında mevcut olan bir rahatsızlığının şiddetlenmesi sonucu Hamedan da vefat etmişti. Mezarı Hamedan'dadır (Özden,2023).

İbn-i Sina batıda Aristo'yu en iyi yorumlayan filozof olarak anılmaktadır. St. Thomas ve Gilbert de la Porre onun fikirlerinden etkilenen filozoflardır. Roger Bacon'a göre Aristo'dan sonra yaşamış en önemli filozoftur (Altıntaş,Akt.,Acıduman, 2002). Orta Çağ İslam dünyasının yetiştirdiği en önemli âlimlerden olan İbn-i Sina düşünceleri ile kendinden sonraki nesillere ilham kaynağı olmuştur. Modern disiplinlerin son yüzyıllarda farkına vardıkları olgulara İslam bilginleri yüzyıllar öncesinden öğrenmiş ve bunları eserlerine aktarmışlardır. Mevcut sistem içinde korunamayan bu içerikler sonraki

zamanlarda başka kişilerin buluşları olarak dünyaya yansıtıldı. Yeniçağın bir takım filozofik ve bilimsel paradigmaları ve öğretiler orta çağ İslam dünyasına da tanıtılmış oldu.

İbn-i Sina'da manevi iyi-oluşun ontolojik temelleri. Manevi iyi-oluş kavramı ilk olarak 1971 yılında kullanılmaya başlandı. Bugün birçok disiplin düzeyinde çeşitli araştırma kuruluşlarında gerçekleştirilen çalışmalarda bu kavram özellikle din psikolojisinde çok boyutlu ve çok katmanlı bir biçimde ele alınıp üzerine interdisipliner bir perspektifin de benimsendiği bir meta disiplinler kavram durumuna evrilmiştir. Manevi iyi-oluş asıl olarak 'Maneviyat' teriminden türetilmiştir (Tan ve Yıldız, 2022). Maneviyat insanın sonsuz bir amaç, sevgi ve şefkatle Allah ile ilgilenen en geniş eylem alanıdır (Zinnbauer ve ark., 1997 Akt. Tan ve Yıldız, 2022). Manevi iyi-oluş ise bu eylem alanının insan üzerinde bıraktığı özgün yansımalar ve olumlu katkılarıdır. Manevi iyi oluş kavramını öznel bir perspektifle değerlendirmek oldukça problematik bir yaklaşım olup evrensel ya da nesnel kuram ve yaklaşımlardan soyutlanmış bir biçimde değerlendirildiğinde sağlıklı bir bilimsel temele oturtulması mümkün değildir; bu kavrama sadece öznel bir tanım tanımlama, kavramsallaştırmaya da postulatlar doğrultusunda yaklaşmaksöz konusu kavramın kapsamı ve sınırlarının çok boyutlu olması sebebiyle mümkün değildir (Tan ve Yıldız, 2022). Acar'ın 2012'de "Manevi iyi oluş ile dindarlık arasındaki ilişki üzerine bir değerlendirme" adlı çalışmasında manevi iyi oluş kavramını iki başlık altında ele almaktadır. Birincisi insanın varlığını kapsayan Varoluşsal boyut; bu kısımda bireyin birtakım gayretleri sonucunda bir anlam duygusuna ulaşır ve ulaşılan bu anlam duygusu başta varoluşsal konular olmak üzere hayatın her alanında yönlendiricidir. İkincisi tanrı-insan ilişkisine odaklanan dinsel boyuttur. İnsanın tanrı ile ilişkisi küçüklükten itibaren başlamaktadır, İnsan yaşamı tanrıya göre şekil almaktadır, yaşamı tanrının onayını almak için bir imtihan olarak düşünür. İnsan tanrı ilişkisinin hem bireysel hem de toplumsal sonuçları vardır. Seaweed 1991 tarihli çalışmasında manevi iyi oluş için bir tanıma ulaşmanın oldukça güç olduğunu, birden fazla bilimin kavramlarından faydalanarak içlek paradigmanın kapsamında olan duygu ve davranışlar bütünüdür (Seaweed, 1991, Akt. Tunç ve Totan, 2020). Maneviyat aynı zamanda insanın olayların sorumluluğunu

kendinden hariç bir sebebe yüklemesidir. Bu bazı kişiler için iman olarak adlandırılırken bazı kişiler içinse doğa düzenidir.

Ontoloji; Varlığın temel şekline ilişkin temel kuramlardır (Uslu, 2010, Akt. Şen ve Yılmaz, 2012). Yılmaz ve Şen 2012’de yaptıkları çalışmalarında ontoloji hakkında Sommers’in 1963’de yaptığı çalışmaya atıf yaparlar. Bu çalışmasında ontolojinin, varlıkları organize ederek sınıflandırdığından ve varlığın ait olduğu sınıfın özelliklerini ne kadar taşıdığı ile ilgilendiğini vurgulamaktadır.

Alanyazın çalışmamızın temel konusu olarak incelenip değerlendirilmiş İbn-i Sina’nın manevi iyi-oluş paradigmasının filozofik ve düşünsel yaşamında ve eserlerinde ne şekilde simgeselleştirildiği konusunu derinlemesine incelediğimizde kabataslak olarak şu şekilde bir öz yaşamsal anlatılara, ontolojik meta-paradigmalara tanıklık edebiliyoruz:

İbn-i Sina’nın ontolojik realitesini sembolize eden filozofik & ilmi sistemi Meşşailik’dir. Bu düşünce sistemi Aristo ve Platon’un düşüncelerinin sentezidir (Ülken, Akt., Özden, 1991). İbn-i Sina düşüncesinde İslam dininin etkisi açıktır. Ona göre gerçek mutluluk aklın Allah ile meşgul olması ile mümkündür. Antik Yunan filozoflarından olan Sokrates, Platon, Aristo gibi oda ahlaki davranışların gayesinin mutluluğa ulaşmak olduğunu benimser (Ülken, 1951, Akt. Afşar, 2019). İbn-i Sina tek tanrılı ilahi varlık görüşünü eserlerine aktarmıştır (Topdemir, 2015, Akt. Özden, 2023). Abdulgani’nin 1999’da yaptığı çalışmasında İbn-i Sina insan mutluluğunu Allah’ın varlığına inanmakta olduğuna değinir edebi varlık olarak Allah’ı gösterir (Abdulgani, 1999). “Mutlak Varlık (tanrı), mevcut olanların en mükemmelidir ve İlahî bir öz olan insan ruhu, İlahî gerçeği idrake çalışmalıdır, o zaman insan ruhu en yüce mutluluğa ve en büyük hazza ulaşacaktır. İbn Sina İlahî gerçeği, İlahî ışığı ve hikmeti aramaya yönelen ariflerin mutluluğunun en yüce mutluluk olduğunu düşünür. Mistik hayat tarzının diğer temsilcileri olan Zâhid ve Abid hakkında bilgi veren İbn Sînâ Zâhid’in dünyevî mutluluk ve hazzardan uzaklaşarak tanrıyı idrake çalıştığını, Abid’in ise kendisini tam anlamıyla ibadete ve oruca adadığını ve bu yolla Tanrı’yı idrake çalıştığını vurgular” (Özkaya, 1988). İbn-i Sina’nın varoluşsal görüşlerini İslam dini şekillendirmiştir.

İbn-i Sina'da ontolojik iyi-oluşun pedagojik temelleri.Kocayörük ve arkadaşlarının 2018'de yaptıkları çalışmalarında ontolojik iyi oluşu şu şekilde değerlendirirler: Bireyin geçmiş yaşantılarından memnun olup olmadığı, şimdi için planladığı hayatın devam edip etmediği, geleceğe dair planlarının değerlendirmesidir. Bu değerlendirmenin sonucuna göre bireyin kendine yönelik mutluluk onayı artar (Kocayörük ve ark., 2018). Aynı çalışmanın devamında Şimşek ve Kocayörük'ün 2013 yaptıkları çalışmaya atıf yapılmıştır atıfa göre; Yaşam bütün zaman perspektiflerini içine alan bir yaşam projesi olarak değerlendirilebilir. İnsan tabiatının en temel sorgularından olan hayatın anlamı ve amacına yakın olan strüktürdür (Şimşek ve Kocayörük, 2013, Akt. Kocayörük ve ark., 2018). Ontolojik iyi oluş geliştirilebilir, ölçülebilir bir unsurdur (Kaba, 2020). Hayatında gayeleri olan bireylerin ontolojik iyi oluş halleri daha yüksektir. Amaçları olan bireyler geçmiş şimdi yâda gelecek değerlendirmelerini daha sağlıklı şekilde yaparlar (Kocayörük ve ark. 2018). Yaşamında gayeleri olan insanlar enerjilerini daha kontrollü kullanır ve bu enerjiyi uygun kanallarla istenilen noktalara ulaştırabilir.

Çalışmamızda İbn-i Sina'yı ontolojik iyi oluşunu pedagojik paradigmalarda bağlamında inceleyip değerlendirdiğimizde, şu türden sonuç ya da çıkarımlar dikkatimizi çekmektedir: Günümüz eğitim psikolojisinin dayandığı paradigmalara temelini kuran bilginlerden âlimlerden biri de İbn-i Sina'dır (Bayar, 2014). Aristo ve Farabi'den sonra kendisine üçüncü öğretmen denilmektedir (Elçibey, 2014). Bireylerde küçük yaşlardan itibaren faziletler baz alınarak ahlaklı kişi yetiştirmek hedeflenmelidir. Alışkanlıklar ve faziletlerin kişide vücut bulması için eğitim önemlidir (Afşar, 2019). İbn-i Sina'ya göre bebek sütten ayrılmasının ardından kötü huylar edinmeden eğitime başlanmalıdır. İlk eğitim fazilet üzerine olmalıdır. Öğretmenler çocuk eğitimi konusunda bilgili olmalı, çocuğun hataları makul şekilde düzeltilmelidir. Aynı yaş dönemindeki çocuklar için akran öğrenimi önem arz etmektedir (Akyüz, 1982). İbn-i Sina öğretim ortamının materyal veya araç gereçlerle zenginleştirilmesini, eğitimde çocuğun üst düzey zihinsel gelişimini sağlayacak yöntemlerin kullanılmasını uygun bulur. Çocukta bütünsel gelişimini dikkate alan programları uygulamayı tavsiye eder (İnce ve Ayyıldız, 2021). İbn-i Sina her çocuk için eşit eğitim hakkına vurgu yapmıştır; eğitimi ailenin sorumluluğu olarak düşünmekte,

oyunu eğitimin bir parçası olarak değerlendirmektedir; eğitimde çocuğun eğilim ve isteklerine dikkat ve ilgisine vurgu yapar. Deney ve gözlemi eğitim faaliyetleri içinde değerli görmektedir (Akyüz, 1982). Eğitim ilkelerinden basitten karmaşığa, kolaydan zorayı benimser ve bu konuda Farabi'den etkilenmiştir (Aydın, 1997 Akt. Aydın ve Kaya, 2021). İbn-i Sina ilmi üst düzey olan ahlaklı çocukların mutlu olacağını, İlahi hikmetin insan ruhunu beslediğini ifade eder. Bilim öğrenmenin Allah'ı tanımada ki önemine vurgu yapar. Bilim öğrenmeyi; Ahiret yolculuğunda mutlu olabilmek ve sonrasında akli ve ilmi lezzetlerin zevkine varabilmek için şart koşar (Akyüz, 1982). İslam dinin bilime ve öğrenmeye verdiği önemi İbn-i Sina eğitim düşüncelerinde görülür.

İbn-i Sina'da pedagojik iyi-oluşun sağlık bilimsel temelleri. İbn-i Sina insanoğlunun dünya üzerindeki yaşamını idame ettirirken bütün bir ontolojik realitesinin öngördüğü bedensel ve ruhsal gereksinimlerine en güzel şekilde yanıt verebilmenin gayreti içerisinde, vazgeçilmez bir iyi-oluş paradigmasının tesis edilmesinin idealini gerçekleştirmek üzere daha çocukluk döneminden itibaren meta-disiplinler bir tedrisat sürecinden geçmiştir. O insanoğlunun, ebedi mutluluğa gark olabilmemesinin kapısının aralanmasına dönük hummalı bir gayret içerisinde ruh ve beden kavramı ile ilgili bütüncül bir perspektiften esinlenerek ve sağlık bilimlerini transandantal bir düzlemde ele alarak eserler ortaya koymuştur; insanoğlunun yaşamsal serüveni içerisinde başta çocukluk döneminde olmak üzere yaşamının bütün safhalarında ve alanlarında medeniyetsel bir filizlenmenin gerçekleştirilebilmesi için söz konusu bütüncül iyi-oluş paradigmasının geliştirilip evrenselleştirilmesi gerektiğini, böyle bir nosyonun iyilik ve erdem çerçevesi içerisinde yaydırılması gerektiğini bütünsel bir iyi-oluş idealinin gerçekleştirilmesi için yaratıcı tarafından ihsan edilen kozmik düzenin korunması durumun da insanoğlunun gerek bireysel gerek toplumsal düzeyde ontolojik parçalanma yahut da varoluşsal krizlerle yüz yüze gelmesinin engelleneceğini, bu tür bir farkındalık ya da bilincin her türden bozgunculuk, kaos, kargaşadan ya da toplumsal çöküşten kurtuluşun teminatı olduğunu beyan etmiştir; transandantal sağlık bilimsel bir paradigmanın tesis edilmesinin başta sosyal bilimler olmak üzere diğer bütün bilimsel alanları sağlam bir estetiksel temele oturtacağını, sağlık bilimlerinin insanoğlunun bütün bir

ontolojik realitesini kapsayıcı ve kuşatıcı olması gerektiğini filozofik dışavurumlarında ortaya koymuştur (Saffari&Pakpour, 2012).

Birinci paragrafta İbn-i Sina'nın çocuk sağlığı için verdiği tavsiyelerden ikinci kısımda yetişkin sağlığı ve hastalıklar üzerine yaptığı bazı çalışmalarına değineceğiz.

İbn-i Sina çocuk gelişiminde oyunun rolünün önemli olduğunu söyler. Çocukların yaşı ve yetenekleri düzleminde sağlanabilecek bir takım oyun imkanları onların gerek bedensel gerekse ruhsal anlamda gelişimini kolaylaştırır. Egzersizler yâda oyunlar heyecan verici yâda yoğun olabilir; bunda bir mahsur yoktur, çocuğun yaşamında oyun ve sporun özel bir yeri vardır. İbn-i Sina tavsiyelerinin devamında şunları ekler: Bir çocuk uyandıktan sonra duş aldırılmalı ve oyun oynanmasına izin verilmeli; daha sonra yemek yedirilmelidir. Oyun oynamak çocuğun bütünsel gelişimine katkı sağlar (Al-naghib 1997, Nowrozi ve ark., 2013). Kişinin bütünsel anlamda (Fiziksel, zihinsel, ahlaki) iyi olabilmesi için mutlu bir çocukluk yaşaması önemlidir (Naqib,1993,Akt. Salleh, Embong, 2017). Sağlık alanında önde kişi olan İbn-i Sina insan vücudunun tek bir unsurunu değil insanı bir bütün olarak ele almaktadır.

Valizhanovna'nın2022'deİbn-i Sina üzerine yaptığı çalışmasında bilginin sağlık üzerine vurguladığı birkaç noktadan bahsetmektedir; vücut saflığını muhafaza etmek için sağlık kurallarına uyulmalıdır, İnsan hayatı için meşguliyetlerin hastalıkları önlediği, nizami abdest alınmalı ve pis şeylere dokunmaktan kişinin kendini saklaması sağlık için önemlidir, farklı yaş evrelerinde yapılan beden egzersizlerinin insan tabiatına iyi geldiğini, sağlıklı bir vücut yapısı için uyku ve diyet yapmanın önemine değinmektedir. İbn-i Sina insan hayatında egzersizin önemini söyle vurgular "Nizami olarak fiziksel egzersiz yapıyor olan bireyler daha az tedaviye istek duyarlar" (Shamuratova, 2023). İbn-i Sina birçok vücut fonksiyonu üzerine çalışmalar yapmış ve tavsiyeler türetmiştir. Örnek; insandaki görme duyusunun sağlıklı kalabilmesi için bazı tavsiyelerde bulunur; çok tuzlu besinlerden sakınılmalı, şiddetli ışıktaki kalınmamalı, ebat olarak ufak yazıları okumaktan kendimizi alıkoymalıyız (Necat, 2013, Akt. Aydın, 1997). Bilgin insanın elbet ki bir gün yaşlanacağına inanır fakat bu yaşlılığın fiziksel ve psikolojik anlamda zararını önlemek ya da

zararını azaltmanın imkânsız olmadığından bahsetmektedir (Aydın, 1997). Tabii olayların insan vücuduna bırakacağı olumsuz etkilerin şiddetinin azaltılabileceğine dikkat çeker.

Bilgin El-Kanun fi't-Tıbb adlı eserinde başın bir kısmında zaman zaman ortaya çıkan ağrıya Şakika (migren) adını verir; kalbi saran kasların insan vücudundaki diğer kas türlerinden farklı olduğunu, karaciğerin sindirim sistemindeki önemini vurgular. Rahimdeki fetüsün içinden geçtiği çeşitli yaratılış evrelerinden ya da katmanlarından bahsetmektedir; günümüzde global bir sorun haline gelen obezite hastalığından İbn-i Sina asırlar öncesinde bahsediyor. İbni Sina hadisi şeriflerde yeme içme ile ilgili ortaya konulan öğütlerle uyuma arz edecek bir biçimde sofrayı tokluk hissi yaşanmadan terk etmeyi öneriyor (Anlar, 2009). Bazı hastalıkların tedavisinde estetiksel iyi-oluş ya da okuryazarlıkla alakalı bir biçimde mûsiki ve sanat etkinliklerinin kullanılmasını tavsiye eder (Bostancıoğlu ve Kahraman, 2017). İbn-i Sina beden sağlığının korunması için namaz risalesinde, ibadetin hem fiziken hem de ruhen insana iyi geldiğini vurgular (Sarıkavak, 2011). İbadet insan için modern dünyada terapi olarak görülür nedeni insan problemlerini kendinden daha güçlü daha yüce bir varlığa bırakmaktadır bu da insanın içsel huzurunu artırır, insana yaşamına devam etmek için enerji temini sağlar.

İyi-Oluş Kavramı

Bütünsel iyi-oluş: interdisipliner bir perspektif. İyi-oluş kavramı üzerine yoğunlaşmadan önce onu inceleyen Pozitif psikolojiyi açıklamak gerekmektedir. Satan 2014'de yaptığı çalışmasında pozitif psikolojiyi şu şekilde tanımlamaktadır:

“Pozitif psikoloji, bireyin iyimserlik, umut, motivasyon, başarı, öznel iyi oluş ve motivasyon gibi güçlü yönlerini ele alınmaktadır. Bu faktörler kişinin hayatta daha fazla olumlu duygular yaşamasına neden olmaktadır. Bu olumlu duygular ise modern yaşamda bireylerin yaşamlarını zenginleştirmeye ve yaşam tatminlerini arttırmaya katkı sağlamakta ve mutlu olmasına yardımcı olmaktadır.” Pozitif psikolojinin hedefi insan yaşamındaki kötü durumları düzeltmek yerine insanın yaşam kalitesini arttırmaktır (Seligman, 2002, Akt.

Karaçam ve Pulur, 2017). Pozitif psikolojinin çalışma alanı insanların yaşantı ya da deneyimleri sonucunda oluşan mutluluk, zevkler, inançlar, iyi-oluş, hoşnutluk, öz-saygı, ümit gibi kavramlardır (Seligman, 2002,Akt. Karaçam ve Pulur, 2017). Pozitif psikolojinin inceleme alanında olan iyi oluş kavramını incelediğimizde; “İyi oluş” bağlamında yapılan ilk araştırmalar son çeyrek yüzyılın ürünüdür (Hamurcu, 2011). Kişinin hayatta kişisel ve sosyal ilgileri ile yaşam endişesi arasında dengeyi oluşturmak için mücadele gücünü kendinde bulmasıdır. Aynı zamanda kişinin kendi potansiyelini ortaya çıkarma çabası da denilebilir (Ryff, 1989,Akt. Karaçam ve Pulur, 2017). Türkmen 2012’de yaptığı çalışmasında iyi oluşu tanımlayan birçok kişiye de atıfta bulunmuştur. Türkmen’in çalışmasındaki iyi- oluş tanımları; “Diener’in (2000) tanımına göre iyi oluş “bireyin bilişsel ve duyuşsal olarak kendi yaşamını değerlendirmesidir. Bu değerlendirme sonucunda bireyin vardığı sonuç (olumlu ya da olumsuz), iyi-oluş durumu hakkında bilgi vermektedir. Lucas ve Diener (2004) öznel iyi oluşu “bireyin perspektifinden iyi olma hali” olarak tanımlamaktadır. Lyubomirsky ve Dickerhoof ise (2006) öznel iyi oluşu *“insanların kendi yaşamları hakkındaki günlük duyguları ve değerlendirmeleri” olarak tanımlamaktadır.*”

İyi-oluş kişinin hayat serüveninden edindiği doyum ve buna yönelik yaptığı iç muhasebedir. İyi-oluş kavramı genel anlamda insan mutluluğunu hedefleyen bir kavramdır. Literatür taramasında mutluluk ile ilgili ulaştığımız bilgiler şu şekilde özetlenebilir:

Geçmişten günümüze insanoğlunun en fazla üzerinde düşündüğü kavramlardan birisi de mutluluktur. Tarih boyunca toplumun farklı kesiminden mutluluk ile ilintili olarakçeşitli yaşam biçimleri ve felsefelerine göre değişiklik arzeden açıklamalar ortaya konulmuştur getirmişlerdir (Bagav, 2018). İlkçağ filozoflarından Sokrates, faziletli olmayı mutlulukla eşdeğerde tutar, Ona göre mutlu olmak faziletli yani erdemli olmakla eşdeğerdedir (Yıldız, 2002,Akt. Bagav, 2018). Platon’a göre hayatın temel gayesi mutluluk iken Aristo’ya göre insan mutluluğu kendi gayreti ile oluşturabilir. Ona göre mutluluk insan varoluşunu anlamlı kılacak unsurları aramaktır (Avşar, 1996, Bagav, 2018). İbn-i Sina’ya göre ise ahlakın temel amacı mutluluktur fakat insan asıl mutluluğu ölümden sonra tadacaktır (Durusoy, 1999,Akt. Arıcı, 2020). Ona göre mutluluğa

varmanın şartı bilgi ve hikmettir, geçici hazlar mutluluk vermez; istenilen ve peşine düşülen şey mutluluktur. Zuhur olan diğer şeyler bu peşine düşülen istenilen şeyden ötürü tercih edilir (İbn-i Sina, 2011, Akt. Arıcı, 2020). İlk çağlarda mutluluk insanlar için tanrının verdiği bir şans yâda lütuf olarak görülüyordu; daha sonraları süreçte içerisinde gerçek mutluluğun ölümden sonraki yaşamda var olacağı kabul edildi. Aydınlanma çağında yaşanan gelişmelerle özellikle Batılı coğrafyalarda mutluluk dinden bağımsız birtakım seküler ya da pozitivist anlayış ve postülatlarla tanımlanıp temsil edilmeye başlandı; mutluluk kavramına yeni anlamları eklendi, modern zamanlarda ise mutluluk artık ifşa edilen ya da gösterilme ihtiyacı hissedilen bir varoluşsal modbiçimini aldı. Tarihsel süreç boyunca mutluluk farklı olgu olay ve anlamlardan beslendi (Arıcı, 2020). Bilginler mutluluğun tanımını ararken ilgi alanları ile bağlantı kurarak cevap verdiler. Cevapları genel anlamda yüce olan ile bağlantı kurmak yâda dini anlamda görevleri yerine getirme ile karakterize içsel, ruhsal huzur ya da bütünsel iyi-oluş çerçevesinde ele alınarak değerlendirildi. Son yüzyılda materyalist ve pozitivist düşünüş biçimlerinin ve kuramlarının bilimsel ve iktisadi alanlara hâkim olmasıyla birlikte mutluluk maddesel entiteye ya da eşyaya erişim veya sahiplikle sağlanabildiğine inanılan -ama aslında düş kırıklığı ile sonuçlanan- daha çok varoluşsal birtakım krizlerin ortaya çıkmasına yol açan yanlış bir tanımlamayla değerlendirilmeye başlandı.

Sağlık bilimsel iyi oluşa bütünleyici bir yaklaşım. Sağlık; bir bütün olarak insanın iyi olma halidir. Sağlık kişi eylemlerini bir bütün olarak etkileyen çok hızlı bir şekilde değişebilen unsurdur (İmamoğlu, 1991). Dünya sağlık örgütüne göre sağlık sadece rahatsızlık yada engelin olmayışı değildir, bireyin sosyal, zihinsel veya bedensel olarak da iyi oluş halidir (WHO, 1948). Bir ülkenin sağlık seviyesi yükseldikçe o ülkedeki vatandaşların mutluluk şansıda artar (İmamoğlu, 1992).

Dünya Sağlık Örgütü'nün 2022'de Web sayfasında paylaştığı yazısına göre Ruh sağlığı, kişilerin varoluşsal problemler ya da yaşamsal bunalımları ile başa çıkmaları, becerilerinin farkında olmaları ve topluluğa faydalı olmalarını sağlayan iyi-oluş durumudur. Akıl sağlığı insanın temel haklarından biridir. Kişilerin, toplumların ilerlemesi ve gelişimi için önemlidir (Dünya Sağlık Örgütü,

2022). İnsanın sosyal çevresi ile eşleşik bir hayat sürmesinin mutlu ve sağlıklı bir hayat yaşamı idame ettirmesinde etkilidir (Selçuk 2009,Akt. Anuştekin, 2023).

İnsanların yaşamlarını sağlıklı ve her türlü kaygı problem ya da sıkıntıdan uzak bir biçimde devam etmeleri için beyin ve ruh sağlığının iyi olması büyük önem arz etmektedir. Kişinin sağlık problemi yaşama katılmasına yada yaşamda engele sebep olması kişide ki hayat hazzını düşürür mental olarak yorucu olur.

Sağlıklı bireyler düşüncelerinde katı değillerdir, düşüncelerinde katı ve değişmez prensiplere sahip olmak hayatta mutlu olmayı zorlaştırır (Corey, 2008,Akt. Satan, 2014). Birey olumlu yaşantıları ve duyguları arttıkça öznel iyi oluşu da buna paralel olarak yüksek olacaktır. Kişinin çevresinden yâda şahsından beklentilerinde, düşüncesinde, eylemlerinde elastike olması, olaylara geniş perspektiften alternatifli olarak bakabilmesi sağlıklı bir hayat sürdürebilmesi için önemlidir (Satan, 2014).

Stack1983'de yaptığı çalışmasında dinin insanın ruh sağlığını olumlu yönde etkileyen unsur olduğuna vurgu yapar. Dini emirleri yerine getirmenin ve dindeki kader anlayışının kişide ruhani olumlamaya sebep olduğunu belirtir (Stack, 1983, Satan, 2014). Anuştekin'in2023'de yaptığı çalışmasının sonucunda ergen bireylerin "Hayatı anlamlı görme, psikolojik iyi oluş hali ve dindarlık düzeyleri" arasında olumlu yönde bir ilişkinin olduğu sonucuna varılmıştır (Anuştekin, 2023) Din, insanın ruh sağlığı olumlu izler bırakmaktadır. Dini anlamda hayatta karşılaşılan olumsuzlukları kendinden daha güçlü bir erke yordamak insanda psikolojik olarak rahatlama hissi bırakır. İnsanın varlık sebebi için temellendirme yapmasını sağlar, yaşam için insanın bir gaye edinmesini sağlar.

Ebu Zeyd el-Belhî'nin "Mesâlihu'l-Ebdânve'l-Enfûs" adlı eserinde psikolojik rahatsızlıkların vücutla ilişkili oluşunu tedavi sırasında ruh ve beden bütünlüğüne dikkat edilmesi gerektiğini söyler. Ebû Bekir er-Râzî ve Kindî'de bu görüşü benimsemektedir(Söylev, 2014). İbn-i Sina'ya göre sesin dinletilen eserin insanın ruhunda yarattığı etki önemlidir, bireye krateri, yetiştiği kültüre

coğrafyaya münasip müzikler dinletilmelidir. Ona göre ruhunda bir karakteri vardır (Uslu,1997: 317 Akt. Budak, 2023).

Kişinin çocukluk döneminde yaşanan travmaları ergenlik ve yetişkinlik sürecinde birtakım problemlere sebep olur; söz konusu çocukluk döneminde yaşanan travmalar özellikle kişinin ruh sağlığı ve iyi-oluş durumları üzerinde birtakım olumsuz izler bırakır (Akyıl, 2019). Önemli pedagoglar 0-6 yaş aralığının insan hayatını etkileyen en önemli dönem olduğuna dikkat çekerler. Bu yaş aralığında yaşanan olaylar insanın bütün hayatını etkileyebilecek birtakım sonuçları ve yansımaları olabiliyor.

İmamoğlu'nun 1991'de yaptığı çalışmasına göre; stres insan sağlığı için zararlıdır, Psikolojiyi koruma duygudaşlık ile mümkündür, farklı davranışlar için psikolojik yardım talep edilebilir, tütün vb. maddeler kişiye ve topluma zarar verir, evlilik yâda aile kurumunda kişiler rollerinin gerekliliklerini yerine getirdiklerinde daha başarılı olurlar, her bireyin beslenme miktarı farklıdır, yeme alışkanlıklarında ve diyetle yanlış uygulamalardan kaçınılmalı kişisel uygulamalara yer verilmelidir, dinlenme ve egzersizler sağlık için önemlidir (İmamoğlu, 1991).

Demir'in 2015'de yaptığı çalışmasının sonuç bölümünde insanın yeme içme faaliyetleri üzerine şu ifadeleri kullanmıştır” Bedeni ve sağlığı insana emanettir. Naslarda insanın sağlık emanetine karşı itinalı muamele etmesi gerektiği belirtilmiştir. İnsan helal şeylerle beslenmelidir. Yeme içmesinde ölçülü olmalıdır. Doyduktan sonra yeme ve içme sağlık kaybına sebep olacaksa, haram olarak değerlendirilmiştir. Bu bir içtihat olsa bile isabet tarafı dikkate alınarak böylesi bir hükmü hafife almaktan ısrarla kaçınılmalıdır. Obezite ile alakalı uzmanların, diyetisyenlerin ve diğer ilgili ilim adamlarının tespitleri dikkate alınmalıdır” Çalışmasında sağlıklı yaşamın hem dini hem de insani bir zorunluluk olduğunu bunun içinde kişinin yeme içme alışkanlıklarına dikkat etmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Demir, 2015).

İslam dinine göre insan vücudu kişiye emanettir kişi emanetten dolayı sorgulanır ve yanlış olan davranışlardan ötürü cezalandırılacaktır. Sünnetlerden biride yeme alışkanlıklarında ölçülü olmak ve vücuda zararlı olan gıdaları

tüketmemektir. İslam bilginleri sağlık konusunda İslam'ın koyduğu ölçülere göre yorumlarda bulunmuşlardır.

Tarihsel arka plan.İlkçağlardan günümüze kadar çeşitli felsefik paradigmlar mutluluk kavramını inceleyerek birtakım değerlendirmeleri ortaya koymayı ilke edinmişlerdir. Psikoloji bilimi ise 19. yüzyılda felsefeden koparak daha özgün ve özerk bir disiplin haline gelmiştir (Seligman, 2007,Akt. Bagav, 2018). 2. Dünya Savaşı öncesinde dünyada Psikoloji ve Psikiyatri alanında yapılan çalışmaların merkezi ABD olmuştur. Çalışmalar daha çok ağır ruhsal bozukluklar yansıtan hastalar üzerindeyoğunlaşmıştır. Pozitif psikolojiyi ilke olarak benimseyen psikologlar hayatı "yaşamaya değer kılmaya" ilişkin bilgi eksikliğine vurgu yaptılar; uzun bir süre bilim insanları ruhsal bozukluklar ve rahatsızlıklar üzerine çalıştılar; bireyin iç görü kazanması ve toplumsal alanda çok fazla gelişmeler ortaya çıkmadı (Seligman ve Csikszentmihalyi, 2000,Akt. Çelik, 2008).

Psikoloji ilk zamanlarında mutluluğu araştırmaktan ziyade insanların negatif duyguları üzerine çalışmalar yürüttü. 1970'lere gelindiğinde psikoloji mutluluk kavramı üzerine çalışmalar gerçekleştirmeye başlamakla birlikte, mutluluğun mutsuzluğun zıddı olarakalgılanmaması gerektiği yönünde bir anlayış ortaya çıktı (Seligman, 2007,Akt. Bagav, 2018).

Yapılan çalışmalarla insanın mutluluk gayesi, niteliği; psikolojik ve öznel iyi-oluş kavramları ile açıklanmaya başlandı (Seligman, 2007,Akt. Bagav, 2018).

1970'lerde psikoloji yönünü mutluluk kavramına dönmesi ile birlikte disiplinde kendini gösteren kavram öznel iyi oluş oldu. Öznel iyi oluş; bireylerin hayatlarını farklı perspektiflerden nasıl değerlendirdikleri ile ilgili düşünceler üretilmesidir (Bagav, 2018). Wilson öznel iyi oluş hususunda ön-ilk doktora yapan kişidir (Sağlam, 2020).

1969'da "TheStructure of PsychologicalWell-Being" çalışması ile Bradburn psikolojik iyi oluş ile ilgili teorik bilgiler verdi bunun yanında psikolojik iyi oluşun ölçümü içinde ölçek çalışması yürüttü. Aynı zamanda Bradburn insanın psikolojik rahatsızlıklarının beden rahatsızlıklarından farklı olduğunu, literatürde psikolojik rahatsızlıkları karşılayabilecek yeni ifadelere ihtiyaç

oluşunu vurguladı. Bu nedenle öznel iyi oluşa Rumca bir kelime olan “*eudaemonia*” adlandırdı (Bradburn, 1969, Akt. Hamurcu, 2011).

Ryan ve Deci2001’de yaptıkları çalışmalarında psikolojik iyi oluşu açıklamak için 2 tane görüş yaklaşım öne sürdüler. Bunlar; *hazcılık yani hedonizm ve psikolojik işlevsellik yani eudaimonism’dir*. Hedonizm’e göre insanın psikolojik olarak iyi kalmasının temel şartı zevk ve mutluluktur, eudaimonisme göre ise insan iyi olabilmek için kendini anlayabilmeli yani iç görü elde etmeli bunun yanında kendini gerçekleştirmek için çaba sarf göstermelidir (Anlı, 2015).

Bazı kaynaklarda öznel iyi-oluş kavramı psikolojik iyi oluş kavramı ile aynı bağlam içerisinde ele alınıp değerlendirilmektedir. Hâlihazırda bu konularla araştırmalar yapan bazı bilim insanları ise bu iki kavramı birbirinden ayırmışlardır.

Manevi iyi-oluş kavramının başlangıç noktası ise Dr. John W. Fisher’ın “*FromtheBeginningtoSpiritualWell-Being*” isimli çalışmasıdır. Fisher bu çalışmasında insanlığın varoluşundan itibaren yaşadığı bütün tekâmül ve değişim süreçlerini, kişinin kendisi, çevresi ve tanrı ile olan ilişkisini değerlendirmektedir (Fisher, 2015,Akt. Tan ve Yıldız, 2022). Psikoloji disiplininde manevi iyi-oluşu bir kavram olarak kavram ele alıp değerlendiren Poloutzian ve Ellison’dur (Ellor ve McGragor, 2011 Akt. Acar, 2014).

İyi-Oluş Türleri

İyi-oluş konusunda **Seligman** PERMA modelini öne sürmüştür. Bu modele göre iyi oluş çeşitli birleşenlerden oluşmaktadır ve bu bileşenler söz konusu modelin sağlam bir temele oturtulması için vazgeçilmez derecede önemlidir. Model nesnel ve öznel değerlendirmeleri kendi içinde barındırmakla birlikte, hedonik ve ödomanik yaklaşımları da içine alır. Modelde birbirinden bağımsız birtakım bileşenlere yer verilmesi alana farklı bir bakış getirdi. Modeldeki birleşenler ölçülebilir niteliğe sahiptir (Tunç, 2022). PERMA modelini oluşturan bileşenler;

- Olumlu ilişkiler (positiverelationships)

- Bağlanma (engagement)
- Olumlu duygular (positive emotions)
- Başarı (accomplishment)
- Anlam (meaning)

Nesnel iyi oluş.Bireylerin yaşamlarında bulunan çeşitli varoluşsal, entelektüel ve fizyolojik durumların(eğitim, sağlık vb.) iyi olma seviyesini ifade eder. “Nesnel iyi-oluşu etkileyen faktörler birisi maddesel refahtır

Maddesel refah bireylerin nesnel iyi-oluşlarını etkileyenleri, işleri, evleri ve diğer maddi kaynaklarını ifade eder. İnsanoğlunun nesnel iyi-oluşunu etkileyen başka bir faktör sağlıktır; sağlık bireylerin fiziksel ve zihinsel durumlarını, nesnel iyi oluşlarını etkiler. Ayrıca bireylerin eğitimsel düzeyi ve yeteneklerinin yanısırabilgi seviyeleri nesnel iyi oluşlarını etkiler. Bu bağlamda değerlendirilebilecek başka önemli bir faktör olarak bireylerin aileleri, arkadaşları ve toplumlarından aldıkları sosyal destek nesnel iyi oluşlarını etkiler” (Yurdaışıkve ark., 2023). Nesnel iyi-oluş insan hayatı ile ilgili dolaylı ya da doğrudan bir biçimde bir değerlendirmenin ve ölçümün yapılmasına olanak sağlayabilir. Bu ölçümlerde farklı alanlar (ekonomi-çevre, toplumsal yaşam, siyaset,) örnek alınarak yapılır. Nesnel iyi-oluş kişi özneliği karıştırılmadan yapılan ölçümler olarak kabul ediliyor gibi görünse de seçilen unsurların belirlenmesinde, ölçülmesinde öznel olguların karışmaması imkânsızdır (Diener ve Suh, 1997,Akt. Uğur ve Sigeze, 2022).

Öznel iyi oluş.Kişinin kendi hayatından ne kadar haz aldığı ve hayatını ne kadar pozitif algıladığını ifade eder. “Diener’in modelinde, öznel iyi oluşu etkileyen üç faktör bulunmaktadır: Kişisel faktörler: Bireylerin kişilik özellikleri, kendileri hakkındaki inançları, değerleri ve yaşam amaçları gibi faktörler öznel iyi oluşlarını etkiler. Sosyal faktörler: Bireylerin sosyal çevreleri, aileleri, arkadaşları, iş arkadaşları ve toplumları öznel iyi oluşlarını etkileyebilir. Kültürel faktörler: Bireylerin kültürleri, inançları ve değerleri öznel iyi oluşlarını etkiler.” (Yurdaışıkve ark., 2023). Öznel iyi oluş, İnsanların deneyimlerinin iyi oluş seviyesini ifade eden şemsiye bir terimdir. Kişinin hayatına dair yaptığı şahsi değerlendirmelerdir. İnsan hayatının içinde olan bütün unsurlar (ilgi, sevinç,

üzüntü, iş, eğlence vs.) bu değerlendirmeye katılabilir (Gencer, 2018). Bir nevi kişinin kendi hayatına dair yaptığı iç muhasebedir.

İnsan yaşamındaki birçok faktör, olumlu yâda olumsuz olarak öznel iyi oluşumuz üzerinde etkilidir 2012’de yapılan çalışma misal alınır; Olumlu olan besleyici ilişki ve olumsuz olan zehirleyici-ketleyici ilişki şeklinin öznel iyi oluş üzerindeki etkisi şu şekilde açıklanabilir; ketleyici ilişki şekli öznel iyi oluşu negatif yönlü ilintiliyken, besleyici ilişki şekli pozitif yönde ilintilidir. Bireyler arasındaki ilişki formu öznel iyi oluş üzerinde etkili olmuştur (Doğan ve Sapmaz, 2012). Öznel iyi oluş 3 temel birleşenden oluşur bunlar;

- Olumlu duygulanım (güven, alaka, heyecan, mutluluk vb.)
- Olumsuz duyulanımlar (öfke, suçluluk, hüzn vb.)

Tablo 1

Yaşam Doyumu (Bireyin Yaşantılarındaki Doyuma İstinaden Yapılan Değerlendirmeler) (Myers ve Deiner, 1995 Akt. Eryılmaz, 2009)

Öznel iyi-oluş kuramları	İyi-oluşu etkileyen faktörler
<ul style="list-style-type: none">• Tabandan-Tavana (Bottom-Up) ve Tavandan-Tabana (Bottom-Down) Kuramları• Erek (Telic) Kuramı• Csikzentmihalyi’nin Akış Kuramı• Etkinlik (Activity) Kuramı• Uyum (Adaptation) Kuramı (Saygın, 2008).	<ul style="list-style-type: none">• Kişilik• Kültür• Eğitim• Gelir• Din (Saygın, 2008).

Psikolojik iyi-oluş.Bireyin kendisinin farkında olması eksikliklerinden ötürü kaygılanmaması, çevresi ile sağlıklı ilişkiler kurabilmesi, anlamlı bir yaşantısının olması, benliğinden haberdar olup sürekli kendisini geliştirmesi ve iyileştirmesi ile ilintili uğraşlar bütünüdür. Psikolojik iyi-oluşu sembolize eden başka durumlar bireyin hayatında ulaşmak istediği amaçları, gerçekleştirmek istediği idealleri kendi potansiyelinin bincinde olup-olmaması, çevre ile olan iletişim düzeyidir (Aydoğan, 2019). İnsanın eylemleri ve erekları için kendisinde hissettiği iç potansiyel denilebilir.

Psikolojik iyi-oluş, bireyin çoklu ve bütünsel iyi-oluşlar bağlamında (sosyal, duygusal, zihinsel vb.)tatmin olduğunu düşündüğü bir yaşamsal

paradigmalar manzumesini ifade eder; psikolojik iyi-oluşu etkileyen birtakım becerilerden bahsedilebilir. Bunlar, kişinin kendini yönetmesi, stresle mücadele edebilmesi, kendine güveni, anlamlı ilişkiler kurma, endişe ve çöküntü tetikleyici durumların ya da faktörlerin yönetimidir. Yukarıda sözü edilen durumların yanısıra, parasal güvence, sosyal dayanak, kişinin hedeflerini oluşturması da psikolojik iyi oluşu etkilemektedir; insanların hayatlarında karşılaştıkları zorluklarla mücadele etmeleri, bu zorlukların üstesinden gelmeleri onların hayatlarından çok daha fazla memnuniyet ya da hoşnutluk duymalarına hayati anlamlı kılmalarının yardımcı olabilir (Yurdaşık ve ark., 2023). Kişinin hayatındaki maddi manevi bütün bileşenler psikolojik iyi oluşu etkilemektedir.

Diener, Psikolojik iyi-oluşu yaşam doyumu ve mutluluk ölçeğinde değerlendirmiştir. Psikolojik iyi oluşu iki başlık altında açıklamıştır.

Hedonik iyi oluş. Bu anlayışın kökeni antik Yunan filozofu Aristippos'a kadar dayanmaktadır, Ona göre yaşam fazlasıyla olumlu duygular ya da memnuniyetlerin yanında az da olsa olumsuz duyguların bulunduğu hazlar toplamıdır (Ryan ve Deci, 2001; Acarbaş ve Başbüyük, 2023). Hedonizmi kişinin yaşamını en mükemmel şekilde nasıl devam edeceğini açıklamaktadır (Heathwood, 2006, Akt. Acarbaş ve Başbüyük, 2023). Hedonik iyi oluşun temelinde Haz almak vardır.

Ödamek iyi oluş. Birey kendi hayatına yönelik yapacağı subjektif değerlendirmeler yerine daha gerçekçi olan objektif değerlendirmeler yaparsa daha iyi ve daha çok hoşnutlukla tanımlanan bir hayata sahip olur. Kişinin yaptığı bu tür değerlendirme nesnel olmasından dolayı zorunlu olarak toplumun etik ve ahlak normlarına uygun yaşayacaktır. Sonuç olarak, ödamek iyi oluş kişinin elindeki bütün araçları ve güçleri kullanarak fonksiyonel olması ve kendisini gerçekleştirmesidir (Ryan ve Deci, 2001, Acarbaş ve Başbüyük, 2023).

Acarbaş ve Başbüyük 2023'de yaptıkları çalışmalarında öznel iyi oluş ve psikolojik iyi oluş arasındaki farkı net olarak özetlemişlerdir. Çalışmalarında iki kavram arasındaki farkı özetledikleri kısım; "Genel anlamda mutlulukla ilişkilendirilen öznel iyi oluş (hedonik), bireyin kendi yaşam ve duygu durumlarını subjektif olarak değerlendirmesidir. Ancak öznel iyi oluş, tek faktörlü olmayıp

olumlu ve olumsuz duygular ya da yaşam doyumu gibi faktörlerle ilişkilidir (Diener ark., 2009). Öznel iyi oluş, yaşam memnuniyeti ile olumlu ve olumsuz duygular arasındaki denge açısından değerlendirmeleri içerirken; psikolojik iyi oluş (ödemonik), yaşamın var olan zorluklarına karşı gelebilme algısıdır. Bu alanlar kavramsal olarak birbiriyle ilişki olsa da ampirik olarak farklı olduğu ifade edilmiştir (Keyesve ark., 2002).

Manevi iyi-oluş. Yaşamı anlamlı kılma, zorluklara karşı direnç gösterebilme, gelecekte yaşanacaklara umutla bakma, özgüven gibi meselelerde insanın iyi olma halidir (Ayhan ve Öz, 2022). Varoluşçu psikolojide anlam arayışının bir unsuru olan maneviyat, pozitif psikolojinin inceleme alanlarından iyi oluş kavramı ile bir araya gelince meydana manevi iyi oluş terimi türemiştir (Tunç ve Totan, 2020). Manevi iyi-oluş; travmatik ve rahatsızlık verici olaylar karşısında bireyleri iyi düşünmeye sevk eden aynı zamanda hissedilen acıyı azaltmaya yönelik dâhili bir mücadele kaynağıdır (Karataş ve Selçuk, 2023). Aynı zamanda kişinin ilişkide olduğu maneviyat alanlarından orijinal bir iyi oluş duygusu ortaya çıkarmasıdır (Tan ve Yıldız, 2022).

Manevi iyi-oluşun iki boyutu vardır. Birincisi *varoluşsal* boyuttur; kişinin kendisi ve çevresi ile sağlıklı bir diyalektik ya da iletişim içerisine girebilmesi. İkincisi *dinsel boyut* olarak değerlendirilebilir; burada önemli olan insanların hayattan ya da tanrı (Rabbi) ile olan diyalektiğinden -ilişkisinden- esinlenerek ortaya çıkan iyi-oluş ya da doyumdur (Moberg, 1984, Akt Acar, 2014).

Ölümden sonra hayatın varlığı manevi iyi-oluşu olumlu yönde etkilemektedir; ölümü varoluşsal anlamda yok oluş ya da kaybolmak ya da yok olmak olarak düşünmek manevi iyi-oluşu olumsuz bir biçimde etkiler. Manevi iyi-oluş yetişkin insanların psikolojik sağlıklarını korumak ve onları sağlıklı bir geleceğe taşımaktaki önemi büyüktür (Ayhan ve Öz, 2022).

İnsanlar pandemi ile birlikte ölüm olayının her an gerçekleşme durumu ile karşı karşıya kaldı. Bu süreçten sonra insanları yaşadığı psikolojik sıkıntılar manevi bakım, maneviyat ve manevi iyi oluş gibi kavramlar daha fazla ilgilenir hale getirdi (Ayhan ve Öz, 2022).

Türkgeldi'nin 2009'da yaptığı çalışmasında öğretmen adaylarının değer algıları ve manevi iyi oluşlarını arasında pozitif yönlü ilişki vardır. Değer özellikleri artan adayın manevi iyi oluşları da artmaktadır. Yine aynı şekilde öğretmen adaylarında manevi iyi oluş ve insana ait olan sabır duygusu arasında pozitif yönlü ilişki vardır (Türkgeldi, 2019).

Evli kişilerde manevi iyi-oluş arttıkça ruhsal dinginlik ve yılmazlıklar da artar. Ailede yılmazlığı belirleyen belirleyici bağımsız değişken olarak manevi iyi-oluş gösterilebilir. Evli kişilerin manevi iyi oluşları yüksek olmasıyla hayatı da o yönde anlamlı, pozitif olarak görebilirler (Çalışkan ve Dilmaç, 2022). Evlilik kurumunun devam etmesini sağlayan temel dinamiklerden biri de manevi iyi-oluşun aile içinde yüksek bir düzeyde varlığını korumasıdır.

Manevi iyi-oluşun insanda yüksek olması insanların kendilerini hoşnutluğu yansıtan, iyimser ya da olumlu bir ruh durumu hissederek yaşamlarını daha kolay devam ettirmeleri açısından büyük önem arz etmektedir. Manevi iyi-oluş genel olarak dini konularda hassasiyeti olan kişilerde daha yüksek olur. Bu durum altında yatan önemli bir sebep olarak kişinin yaşamsal düzlemde karşılaştığı hadiselerde bir yaratıcının etkisinin olduğunu bilmesi olarak gösterilebilir; ona sonsuz bir teslimiyette bulunur, bu durum kişide psikolojik bir rahatlama sebebe olur.

Varoluşsal Paradigmalar

Kuhn 1962'de "Bilimsel Devrimlerin Yapısı" adlı eserinde fikirlerini açıklamak için "paradigma (paradigm)" terimini öne sürdü. Paradigma kavramı eserin yayınlanmasından sonra ilk kez bilim gruplarında konuşulan bir kavram oldu. Fakat yapının yayınlanmasında sonra eser de geçen bu yeni kavram birçok yanlış anlaşılma da maruz kaldı. Kuhn sonrasında kavramdaki eksikliklerin olduğunu kabul edip, terim üzerinde bir revizyon çalışmasına başladı (Öztürk, 2012). Kuhn'a göre Paradigmalar "belli bir dönemde bilimsel problemlerin ele alınış biçimini belirleyen ve bilim insanları tarafından kabul edilmiş düşünce biçimleridir. Paradigmalar insanların bakış açılarını etkileyebilen düşünce bütünleri olmakla birlikte hem yaşadıkları dönemden etkilenirler hem de yaşadıkları dönemi etkilerler. İnsanlar yaşadıkları dönemdeki

hakim paradigmlar penceresinden yaşam alanlarına bakarlar aynı zamanda yaşam felsefeleri, dünya algıları hakim paradigma üzerinden varoluş sağlar (Türkkaş Anasız, 2022).

Dönemlerin hâkim paradigmaları o süreci yaşayan insan topluluklarının düşünlerini ve eylemlerini yönlendiren ana unsurdur. Güzellik kavramı asırlara ya da yıllara göre nasıl ki değişiyorsa benlik ve hayat felsefesi de o şekilde değişmektedir. Bu değişim en hızlı 20. Yüzyılda ve yaşanmıştır.

20.yüzyılın ikinci yarısında endüstrileşme ve kapitalizm ile toplumdaki sınıflar arasındaki uçurum derinleşmiştir. Dünyada yaşanan 2 büyük savaş insanlarda yeni bir savaşın olma endişesini körükledi. İnsanlar bu huzursuzluk ve mutsuzlukta ortak bir dayanışma ile kurtulabileceklerine inandılar (Şentürk, 1999: 157 akt. Bender, 2009). Kişisel özgünlüğünün kaybettiğinin farkında varan birey; kendi özüne sahip çıkmak, hayatında karar veren olabilmek ve hürriyetine hâkim olabilmek için varoluşçuluğu çıkış yolu olarak gördü (Bender, 2009). Varoluşçuluk felsefesi insan varlığını herhangi bir unsura bağlamadan kabul etmiştir.

Varoluşçuluk: “Varlıktan çok insanın yaşantıları üzerinde duran ve varoluşun özden önce geldiğini savunan bir felsefe öğreticisi olarak varoluşçuluk 20. yy.ın bir felsefe akımıdır. Varoluş kavramından yola çıkan bu varoluşçuluk akımı varoluşçu bir felsefe düşüncesini temel alan bütün düşünsel uğraşılara verilen bir isim olmuştur. Varoluş kavramı gerçeğe dayalı olarak var olan, gerçek varlık anlamlarına gelir ve özün karşıtıdır; bir şeyin ne olduğuna, nasıl olduğuna değil, var olduğu olgusuna dayanır. Varoluş şöyle ya da öyle biçim almış her türlü özelliklerin dışında burada olma, nitelikçe belirlenmemiş salt var olma olgusudur. Bu bağlamda da her gerçek olanın gerçekliği anlamına gelir. Dar anlamdaki varoluş ise, uzay ve zamanca, burada ve şimdi var olan anlamındadır ve düşünsel nesnelere ile Tanrı'ya uygulanmaz.” (Bozkurt, 2003: 149 Ak. Çavuşoğlu, 2017). Varoluşçuluk 2 nosyon üzerine kuruldu; öz ve varlık. (Çavuşoğlu, 2017) İnsan önce kendisinin farkına varmalıdır. Varoluşçuluğun diğer adı egzistansiyalizm'dir. Egziistasiyalizme göre insan ilk olarak vardı sonra insan kendini ortaya koyduğu davranışlarla yarattı. Paul Sartre bu ekol ile “Ben kimim?, Bir birey olarak var olmamın bence anlamı nedir?” gibi soruların

başlangıcı oldu. Egzistansiyalizm insanı hür bir birey olarak kabul aynı zamanda birey dahil olduğu topluma yabancı olur ve bu yabancılıktan dolayı yaşadığı mutsuzluklar içinde toplum mekanizmasını absürt görmektedir. Bu ekolde insana verilen özgürlük kişiye kendini oluşturma fırsatı vermektedir. Varoluşun özden evvel olması insanın hür olmasıyla uyumludur (Cömert, 2020). “Felsefe tarihinde düşünürler tarafından bu akıma verilen yanıtlar ise şunlardır: “Weil’e göre varoluşçuluk *bir bunalım*, Mounier’ye göre *umutsuzluk*, Hamelin’egöre *bunaltı*, Banfi’ye göre *kötümserlik*, Wahl’a göre *başkaldırı*, Marcel’e göre *özgürlük*, Lukacs’a göre *idealizm (düşüncülük)*, Benda’ya göre *usdışılık (irrationalisme)*, Foulquié’ye göre *saçmalık felsefesidir.*” “Fakat Sartre’ye göre “varoluşçuluk bir insancılıktır.” (Sartre, 2012,Akt. Alkayış, 2020).

Varoluşçuluk-egzistansiyalizm: Pedagojik bir perspektif. Batılı düşünüş biçimlerinden, pozitivist, materyalist paradigmalardan esinini alan ve insanoğlunun çektiği varoluşsal kriz ya da sıkıntılarının çözümlenmesine dönük 20. Yüzyılın ortalarında genel anlamda felsefik ve sanatsal dışavurumlarda özel anlamda da edebiyat türlerinin neredeyse tamamında ortaya konulmuş karakterizasyon olay örgüsü ve mekânın çeşitli özellikleri ile simgeselleştirilmiş bir biçimde kendini gösteren varoluşçu düşünüş paradigmaları, insanlığın her açıdan gelişimine yeni bir umut ışığı olarak ortaya çıktığı yönündeki umutlar çok geçmeden söndü.

Başka bir deyişle, Varoluşçuluk felsefesi insanoğlunun çeşitli varoluşsal parçalanmışlık durumları içerisinde deneyimlendiği çok boyutlu ontolojik krizlerine herhangi bir kadim çözüm sunamamış, insanın varlık nedenini sağlam bir ontolojik temele oturtamamıştır. Varoluşçuluğun temelinde bireyin kendi kararlarını alması ve kendisinin farkında olması vardır. İnsanın özü yaşamı oluşturur. İnsan kendi faziletleri ile hayatın manasını tayin eder. İdealizm de ise değerler mutlaktır, bu kısımda varoluşçuluk ve idealizm uyuşmaz. Bu felsefeye göre insan evvelce var olur takiben özü vuku bulur. Varoluşçular eğitimde tam özgürlüğü savunurlar, eğitimin merkezinde insan vardır ve eğitim bireye tam özgürlük vererek özünün farkına varmasını hedefler. Birey kararlarını verirken toplumsal diyalektiklerin (değer, örf, adet) zorlaması olmamalıdır. Bu sayede kişi seçimlerini kendi yapar bunun sorumluluklarını da kendisi alabilir; bu sayede

sorumluluk alma bilinci gelişir. Eğitimde güdülmesi gereken en önemli amaçlardan birisi kendilik duygusunun gelişmesi denilebilir. Bireye basmakalıp bilgiler yerine yaşamını kolaylaştıracak deneyim fırsatı sunabilecek bilgiler öğretilmelidir (Aydoğdu, 2020).

Varoluşçu eğitim kuramları bireyci yaklaşımlar dediğimiz eğitim felsefesi bağlamında ele alınan kuramlardır. Pozitivist bilimsel ve teorik düşünüş biçimlerine dayalı eğitim anlayışlarını eleştirir. Egzistansiyalizm Rousseau'dan itibaren yaşanan eğitim anlayışındaki değişikliği kişiyi merkeze alarak zirveye ulaştırır (Cevizci, 2012, Akt. Çoban, 2022). Satre'ye (2010) göre eğitimde kullanılacak en uygun yöntem Sokratik yöntemdir. Öğretmen bilgiyi dayatan değil öğrencinin bilgiyi keşfetmesinde rehber rolündedir. Öğrencide merak ve şüphe uyandırmak öğrencinin bireysel bilgisini oluşturabilmesi için önemlidir (Akt. Çoban, 2022). Varoluşçuluğun temel eğitim ilkesi; bireyciliği ön plana çıkarılmış, özgür tercihler verilerek oluşturulmuş tedris faaliyetleriyken görünür değerleri; kişiyi hürleştirerek kişisel sorumluluk ve ahlak gelişimini sağlamaktır (Güçlü Yılmaz, 2017). Varoluşçuluk eğitiminin temelinde pragmacı öğeler vardır. Varoluşçuluk sorumluluk değeri üzerinde durmaktadırlar bunun en önemli sebebi eğitim perspektifin de kişinin kendine güvenmesi önemlidir (Büyükdeveci, 1983).

Felsefikarka plan.Kierkegaard tarafından düşünsel, filozofik akıma uyarlanarak şekillendirilen varoluşçuluk felsefesi daha sonraları farklı filozoflar tarafından farklı paradigmlar bağlamında ele alınarak geliştirildi. Her düşünür varoluşçuluğu farklı yönlerden ele aldı; bu sebeple her düşünür önceki filozofların ortaya koymuş olduğu bir takım filozofik postülatlardan esinlendikleri ve varoluşçuluk felsefesinin paradigmlarını yansıtmalarına filozofik paradigmları çeşitlilik arz etmeye başladı. Ama düşünürleri asıl olarak birbirinden, ayıran ve bakış açılarını şekillendiren faktör tanrı tanıyan yahut tanrı tanımayan varoluşçular olarak ortaya çıkmalarıdır. Tanrıya inananlar kişinin öznel bir perspektifle şu önermeyi ortaya koyuyorlardı: Tanrı mutlak anlamda vardır ve insanı yaratmıştır; varoluşçulukta ise şöyle bir önerme ortaya konulmuştu: İnsan vardır, tasarlanmamıştır. Bu iki zıt bakış açısı varoluşçu filozofları tanrıtanımaz ve tanrı tanıyan olarak ikiye ayırdı.

Tablo 2

Hristiyan Varoluşçular ve Tanrıtanımaz Varoluşçular (Yanat, 2008).

Hristiyan Varoluşçular	Tanrıtanımaz Varoluşçular (Dini yok)
<ul style="list-style-type: none">• S. Kierkegaard• K.Barth• K. Jaspers• M.Scheler• Landsberg• M. Blondel• H. Bergson• C. Perguy• G. Marcel• L. Senne• N. Berdiaeff• L. Chestov	<ul style="list-style-type: none">• F. Nietzsche• M. Heidegger• J.P. Sartre (Sartre 2002 akt. Yanat 2008)

Varoluşçuluk, epistemolojik idealizmden oldukça farklılık arz eden bir takım felsefik postulatlar ortaya koymuştur; bunun sebebi bütünsel bir entiteolarak bireylerin sahip oldukları imkânların bütünü veya kaynağı başka nesne ve insanlarla oluşturduğu iletişimden almalarıdır. Bu nedenle varoluş, “dünyada var olma” olarak öngörülmüştür. Bu tür bir bakış açısı varoluşçuluğun başka doğrultularda çeşitli değişim ve dönüşümlerden geçmesine olanak sağladı. Bu tür felsefik akımlık olarak varlık ya da varoluş fevkinde, ötesindetransandantal bir bakış açısı ile karakterize tanrı tanıyan varoluşçu biçimleri üzerinde daha çok yoğunlaşırken özgürlük ve sorumluluk duygusu ile insanoğlunun kendi özünü, varoluşunu kendisinin gerçekleştirebileceğini dair tanrıtanımayan varoluşçu felsefeye zemin hazırladı. Her filozof kendisinin geliştirdiği bir takım öncül ya da önermelerle varoluşçuluğa açıklama getirmeye çalışmıştır (Çavuşoğlu, 2017).

Varoluşçuluğun kurucusu sayılan Kierkegaard’ a göre insan ölümlü olan hiçliği ile tanrının yaptığı her şey karşısında yalnız, zavallı bir öznedir. Tanrıdan ve ölümden korkan bu insan daha kendisinin bile farkında değildir. Yalnızca zuhur ettiğini bilir. Kierkegaard’a göre tanrı insanı yaratmaktadır. Varoluşçulukta otorite olan bir başka isim olan P. Sartre’a göre kendini yaratan tek varlık insandır, insanın dışında kalan bütün varlıklarda nesnedeki gerçekleşmesi varoluştan evvel gelir. İnsan ilk yaratılışından itibaren özünü ortaya koyar. İnsan

varoluşu gerçekleşmeden betimlenemez, kendisini nasıl yaparsa öyle olur yani insan kendisinin mimarıdır (Çavuşoğlu, 2017).

Kierkegaard'ın varoluşçuğu Hegel'in sistemciliğine karşı ortaya konulmuş bir tepki olarak da değerlendirilebilir. Kierkegaard'dan Sartre'a kadar çeşitli filozofik anlatılar ortaya koyan bütün filozoflar "varoluşçu felsefe" "varoluşçu filozof" diye değerlendirilebilecek çeşitli isimlendirmelerden uzak durdular bunun sebebi var olmak bir etkinliktir mekanik çalışan bir yapı değildir, Varoluş kendini gerçekleştirme çabasıdır. Kierkegaard'a göre bir varoluş sistemi oluşturulamaz ve bir sistemi yoktur olamaz (Kierkegaard 1985 Akt. Taşdelen, 2011).

20 yüzyılın ilk yarısında yaşanan siyasi, kültürel, sosyo-kültürel alanlarda yaşanan sıkıntılar içinde sıkışan birey bu gerilimlere çözüm bulma ihtiyacı hissetti. Dönem kaosundan dolayı yara alan insan benliği kendiliğini bütünlemek anlamlandırmak niyetindeydi. Aslında bu arayış antik çağ filozofu olan Sokrates'in "kendini bil" düşüncesini yeniden filizlenmesidir. Sokrates'in bu ifadesini kendine esas alan Kierkegaard "Danimarkalı Sokrates" olarak adlandırılır. İnsanlık tarihi boyunca insana ait sorunlar hep vardı fakat 20. yüzyılda olduğu kadar hiçbir vakit insan bu kadar kendinden yanlılaşmadı ve uzaklaşmamıştı. Kierkegaard nesnel-bütünsel idraka karşılık bireysel ve bir bütünün parçası olan tikel gerçek varoluşa vurgu yaptı. Bu vurgu varoluşçu felsefenin başlangıcı sayıldı. Aynı zamanda Kierkegaard'ın görüşü teist ve ateist görüşlerin çıkış noktası oldu. Yaşanan gelişmelerde teist ateist fark etmeksizin varoluşçu düşüncenin kaynak noktası "varlık özden önce gelir" oldu (Çoşkun, 2015).

Varoluşçulara göre insan dünyaya gelir ve dünyada bazı şartlar var insan bu şartlara göre nasıl eylemlerde bulunmak istiyorsa tercihlerde bulunur. İnsan nasıl davranacağını kendi seçer. Seçmek insan için bir özgürlük alanıdır. "Seçmemek bile, aslında seçmemeyi seçmektir." İnsan seçimleriyle özünü yaratacağı için yaptığı seçimlerden sorumludur (Bender, 2009).

Varoluşçuluk insan tecrübelerini eşsiz ve biricikliğini insan tabiatında manalandırmaya çalışır. İnsanı özgür bir varlık olarak görür ve davranışlarından yükümlü tutar. Antrparantez Sartre'ye göre insanın sorumluluğu sadece kendisi

ile ilgili değil, tüm insanlara yöneliktir. Yeryüzünde tek olan birey acı çekerek mübareze ederek varlığını belirler. İnsan daime tercih etmek karar vermek mecburiyetindedir. Seçmemizi isteyen aklımızdır. Varoluşçuluğa göre insan biriciktir, öznel yaşantıları hayat kurgusunu oluşturur. İnsan dünyaya fırlatıldı ve dünyada insan kendini nasıl gerçekleştirdiyse öyle olur. Bu noktada determinizme karşı çıkar çünkü varoluşçuluğa göre insan mutlak irade hürriyetine sahiptir (Alkayış, 2020).

Varoluşçuluğun edebiyata yansıması Sartre'ın "Bulantı" adlı eseriyle olmuştur. 1955'lerde bu akım zayıfladı ve yerini başka akımlara bıraktı. Bugün zaman zaman karşılaşılan-kullanılan bir akımdır(Erdem, 2009).

Türkiye'deki akdemin varoluşçuluk ile tanışması Jean Paul Sartre'ın eserleriyle oldu. Eserleri ülkemize en fazla erişebilen varoluşçu yazardır (Bender 2019). Türk edebiyatında 1940'larda S. Faik Abasıyanık ve A. Hamdi Tanpınar'ın yapıtlarında varoluşçuluğun ilk etkileri görülür (Erdem, 2009).

Dinsel arka plan.*"Orta çağı düşündüğümüzde, İslam Dünyasında ve Batı da yani tüm dünya da **din** hâkimdi, son sözü din söylüyordu. Batı'da din adamlarının baskısı, dinin tekelini kırmak üzere kafa yoranlar Rönesans'ı ortaya çıkardı. Rönesans'ın akli ön plana çıkarması bir anlamda batıdaki Hıristiyanlıktan bazı kaleleri düşürmesi anlamındadır. Reformla tüm halka dini yorumlama kutsal metinleri yorumlama hakkı gelince insanlar İncili okuyup kendisi yorumlamaya başladı. Bu da bu bir bakıma Hıristiyanlığın bitişini hazırladı. Bundan sonra ortaya laiklik kavramı çıktı. Daha sonra Varoluşçuluk denilen egzistansiyalizm gelişti"* (Aydın, 2022).

Rönesans ve aydınlanma çağından evvel birey unutulmuş bir olgu-varlıktır. Batıda münakaşaların odağında din var bunu yanında yaşanan kaoslar ve karmaşalar bireyi kendine yabancılaştırdı. Birey yaşama dair unsurların (tabiat, din, bilim) gerisine itilerek nesnel bir varlık haline getirildi (Yavuz ve Bakış, 2023). Batıda dinden uzaklaşma ve ayrılma Rönesansla başlamış oldu, Reform, materyalizm ve varoluşçulukla devam etti, son olarak hümanizm aşamasına geldi (Aydın, 2022).

İnsan varoluşunun ortasına bırakılmıştır. İnsan bu bırakılmışlığa istinaden kendi hayatını tercih ve seçimlerle oluşturur, bu noktada özgürlük olmak zorundadır. İnsan tercihler yaparak özgürlüklerini sağlar bu durum insanın ölümüne kadar devam eden bir süreçtir (Çavuşoğlu, 2017).

Kierkegaard'dan sonra varoluşçu düşünürler ikiye ayrılır. İlki dinci (Hıristiyan) ikinci dini olmayan, tanrıtanımaz) varoluşçu düşünürlerdir. Hıristiyan varoluşçu düşünürlerin fikrinde; tanrı gerçek bir varlıktır, insanın varlık idrakine ulaşabilmesi sadece tanrının mevcudiyetine iman etmekle olur. Tanrıtanımaz varoluşçulara göre ise; insan için tanrı görüşü tehlikelidir çünkü böyle bir düşünce insana sorumluluk hissine yabancılaştırır ve insanı kaderciliğe iter. Kadercilikte insanın hayatı tanrı sınırları içindedir bu durumun insan özgürlüğüne zarar verdiğini düşünürler. Tanrı tanımaz varoluşçuları tanrısız evren düşünceleriyle hayatı hiçliğe indirgediler (Erdem, 2019).

Varoluşçuluğu sistemleştiren aynı zamanda Hıristiyan varoluşçuludan Kierkegaard; imana dikkat çeker ona göre iman sayesinde insanın varlığı anlam kazanmaktadır. İnsanın varlığının iman ile mana kazanabilmesi için insan tercihler yapmalıdır, sonuçta imanda bir tercih meselesidir (Yavuz ve Bakış, 2023). Ayrıca Kierkegaard'a göre ilk günahın karşılığı olarak yeryüzüne tek başına bırakıldı (Önal ve ark., 2015).

Hıristiyan varoluşçular insanın tanrıyı göz önüne alarak ortaya çıkabileceğini söylerler. Gabriel Marcel teist varoluşçu filozoflardandır, ona göre varoluş kendini sergileyebilmesi için birey özünden başka bir varlıkla bağının olması gerekir. İnsan ancak öbürü için, öbürüyle ilişkisi ele alındığı vakit vardır. Ona göre Tanrı "mutlak sen"dir. İnsan tanrı ile sevgi ve dostluk ilişkisinde hakiki varlığına değinebilir. Bu ilişki varoluşun temelidir (Gürsoy, 1991, Akt. Önal ve ark., 2015).

Ateislere göre insan dünyaya yalnız bırakılmıştır. Bırakılmışlığın sebebi tanrının olmayışı insanda özgürlüğü ve sorumluluğu ortaya çıkardı. Sartre'a göre insan tabiatında özgürlük zaten vardır. İnsan özgürlüğe hapsolmuştur. İnsan kendisini tercihlerle oluşturduğu için yaptığı her şeyden sorumludur (Gündoğan, 2004, Akt. Önal ve ark., 2015). Evrensel bir ahlak namevcuttur aynı zamanda mutlak bir varlıkta bulunmaz. Yine varoluşçuluğun önemli

filozoflarından Sartre'a göre "*İnsan kendini belirler ve sonra bu durumun bütünü içinde ortaya çıkar. Bu tasarı ile insan kendini seçerken bütün insanları da seçmiş olur.*" Böylece insan her zaman bütün insanlığa ait olur (Sartre, 1981 Akt. Önal ve ark., 2015).

Kaplan (1987) yaptığı çalışmasında Şeyh Galip'in Terci-i bendindeki aşağıdaki beytine yer vermiştir. Şeyh Galip beytinin odak noktası varoluşçuluğun merkezindeki insandır. Beyit;

"Hoşça bak zâtına kim zübde-i âlemsin sen

Merdüm-i dîde-i ekvân olan âdemsin sen"

"Terci-i Bend'in tamamında Şeyh Galib, metafor gibi söz sanatları ile insanı yüceltir, onun özelliklerini açıklar, kâinat ve Allah ile olan ilişkisini ortaya koyar ve nihayetinde ona evrensel olarak yaklaşır. "Kâinatın gözbebeği insan değerlidir; çünkü o, ruh ve şuura sahip olmakla kâinatın en seçkin parçasıdır." İnsanın bu özellikleri, içinde bulunduğu şartları aşmasını sağlayarak onu Tanrı'ya doğru yöneltir. İçinde daima büyük bir eksiklik duyan insan, var olanla yetinmez ve sürekli ebedî sevgiliye ulaşma özlemi çeker" (Kaplan, 1987 Akt. Önal ve ark., 2015).

Çubukçu varoluşçuların "Dünya insanın gerçek yurdu mudur? Yoksa dünya insan için bir hapishane midir?" gibi vb. tarzdeki sorularının onları hiçliğe bunalıma ittiğini söyler. Oysa her şeye nizam veren yaratıcının varlığını kabul ederlerde sorular kendiliğinden cevaplanacaktır. Sınırsız özgürlük insanların dertlerine krizlerine bir çare değildir bu ancak kuralsızlığa, kargaşaya sebep olur. Tanrının varlığını ve evrendeki nizamı kabul ettiğimizde bu krizler aşılabılır. İnsanlarda tanrıdan geldi yine ona döneceklerdir. Evrende Tanrı vardır (Çubukçu, 1975).

İbn-i Sina varlığı ikiye ayırır; birincisi, varlığının bir sebebi olmayan zorunlu *varlık*; ikinci varlığının bir nedeni olan *mümkün varlıktır*. Zorunlu varlıkların var olma sebepleri başkası değildir fakat mümkün varlıkların var olma sebepleri başkasıdır. Tanrı yaratılmadığı için zorunlu varlıktır. Tanrı dışında kalan tüm varlıklar mümkün varlıklardır. Var olmaları için tanrıya muhtaçtırlar (Alper, 2015).

Kutluer'in (2002) çalışması İbn-i Sina'nın zorunlu varlık kavramına net karşılık vermektedir; *"İbn Sina zorunlu varlığı bütün varlıklardan en yetkin olan olarak niteler söz konusu bu yetkinlik, tüm noksanlıklardan ve eksiklikten uzak olmak anlamında bir yetkinliktir. O varlık veriyor oluşu sebebiyle eksiksizdir ve tamdır. Varlık olan bu anlamda eksiktir, noksandır. Onun varlık vermesi varlığından hiçbir şey eksiltmez. Bu şekilde onun eksiksizliği daimdir. Buna bağlı olacak, yani varlığı veren varlık olarak zorunlu varlık her şeyin sahibidir. İbn Sina, bu bağlamda "Bilir misin melik nedir?" diye sorar cevabını şöyle verir: "Gerçek anlamda melik, mutlak bir sahiplik niteliğine sahip, gerçek anlamıyla varsıl (el-Gani) demektir. Hiçbir şey, kendisi olmak için ondan "müstağni" kalmaz onun sahipliği olmaksızın varlığın, sürdürmez; Ondan geldiği, ondan ötürü var olduğu için her şey ona aittir; gerçek Varsıl O dur. Ondan başka her şey onun sahipliğindedir"* (Kutluer, 2002,Akt. Aydar, 2012).

Sanatsal arka plan. Sanat ve felsefenin kesişme odağı insanın varoluşunu anlamlı kılma çabasıdır. Bu düşünceye hizmet eden varoluşçuluk 19. Yüzyılda ortaya çıkmış 20.yüzyılda kendini göstermiştir. Yenidünya da insanının yalnızlığı, yabancılaşması, yaşadığı trajedi gibi olumsuz duygularını filozoflar anlatabilmek için sanata yöneldiler en fazla yararlandıkları alan edebiyat oldu. Varoluşçuluk sanatın bütün türlerinde kendini gösterdi. Edebi eser olan Sartre'in Bulantı'sı, Camus'un Yabancı'sı sinemaya uyarlandı, edebiyatta ise yalnızlaşan insan umutsuzluk, sıkıntı, kaygı vb. temalar çevresinde aktarıldı (Uğur, 2017).

İnsanın kendini arayışından ötürü felsefe kendi kabuğuna sığmayarak sanata taşmıştır sinema ve varoluş aynı arayışa sahiptirler (Savaş, 2001). İnsanı karışık ve varoluşuna simetri sağlayan sanattır. Sanatın öznesi veya nesnesi insan olabilmektedir (Filiz, 2016). Sanat ve felsefe birbirlerini karşılıklı beslerler. Sanat da edebiyat da felsefi düşüncelerin somutlaştırılabilmesi için iyi bir araçtır. Felsefe; insanı, maddeyi dünyayı sanata dâhil olan insanın bizatihi olarak düşünmesini ve sorgulamasını sağlar (Önal ve ark., 2015). Edebiyat veya sanat ele aldığı tipler aracılığıyla insan varoluşunu nesnel hale getirir (Önal ve ark., 2015).

Varoluş asıl olarak bir isyanın yâda karşı koyuşun bir ürünüdür bunu en iyi şekilde aktarabilenlerden biride edebiyattır. Varoluşçu yazarlar eserlerine roman, tiyatro, deneme şeklinde ele almışlardır. Ama bu yazarlar fikirlerini yansıtmak için masal türünü kullanmazlar (Önal ve ark., 2015).

Varoluşçu filozofların düşüncelerini açıklamakta felsefe dili yetersiz kaldığı için daha çok edebi bir dil ya da söylem biçimine yönelmişlerdir. Eserlerinde ortaya çıkardıkları tiplerden düşüncelerini aktarmak için büyük oranda faydalanmışlardır. Bu durum bazı varoluşçu düşünürlerin edebiyatçı olarak anılmalarına bile sebep olmuştur (Kara, 2019).

Varoluşçulara göre; yazar sosyal unsur olan toplumdan ayrı olamaz, sosyal unsuru yönlendirmek ister fakat bu kez de halkın düzeyine inemez sadece bilgili aydın olan gruba seslenebilir. Varoluşçuların metinlerin de olay örgüsü kıt, metinlerinin anlaşılması zordur. Metinlerinde insanın dünyada yaşadığı buhran ve kendini arayışı anlatılır (Kefeli, 2017,Akt. Karataş, 2021).

Kozmik arkaplan. Türk Dil Kurumu'na göre kozmik kavramı “gök bilimi yâda evrensel” terimlerini karşılamaktadır (TDK, 1932). Orta çağ Hıristiyanlık ilahiyatında tanrının var ettiği bütün evrene işaret eden “*Universitas*” kavramı kullanılmaktadır. Bu kavram kozmik ve kutsal var olma usulünü anlatmaktaydı. Kavram tanrının yarattığı bütün evreni kapsamaktadır (Akal, 1990,Akt. Evkuran, 2003).

Kozmik kelimesinin tanımı oldukça zordur. Yentür (2003) yaptığı çalışmasında kavramı şu şekilde ele almaktadır; kavram kâinat ya da evreninin genel düzeniyle ilgilidir. Aynı zamanda evren ya da kâinatın varoluşunu da içine aldığı için genel bir tanıma ulaşmak çok zordur. Kozmik öğeler şu şekilde kavramsallaştırılabilir:

Gökyüzü, yıldız kümeleri, yıldızlar seyyareler ya da galaksi ve nebular vb.İnsanoğlu yeryüzünde var olduğu günden bu yana yaratılışı ve evrenin oluşumu ile ilgili birçok fikir üretti (Yentür, 2003).

Hıristiyan orta çağda bütün insani eylemler teoloji tanrı varlığı ile bütünleştiriliyordu. Skolâstik sistem ve kozmik yapı yıkıldıktan sonra taze bir ontolojik yapı gözlemlenmeye başladı. Ontoloji ve sosyal yapı arasında derin bir

bağ vardı bu yeni yapı sosyal düzen arayışlarının da hız kazanmasına sebep oldu. Bu durum sadece sosyal bir değişim değildir. Orta çağda skolâstik düşüncenin zarar görmesi ile birlikte diplerde bulunan, kök salmış bir teolojik düşünce sisteminin de değişimidir (Evkuran, 2003).

İslam dünyasında insanın tanrı arayışı ve transandantal düşünüş biçimleri ile ilgili, kozmoloji ile ilgili bir takım düşünüş ve arayış biçimlerine kapı aralamıştır. Evrenin ve kâinatın varolma sebebi Allah ile bağdaştırılmış, insan ve diğer canlıların Allah'tan geldiği, dönüşün yine ona olacağı öncelikli olarak İslam'ın öz-referansiyel kaynaklarında daha sonra bu kaynaklardan esinini alan birçok alim, düşünür, bilim insanı, yazar ve şair tarafından ifade edilmektedir. İbn-i Sina insanın tanrı arayışını farklı bir perspektiften ele almaktadır tanrı arayışını "Kendini bilmeyen Rabbini nasıl bilebilir?" şeklinde ele alır. Kozmik arayışın önce insanın özünden başladığını düşünmektedir.

21. Yüzyılın Pedagojik Paradigmalarına Eleştirel Bir Perspektif

Malumatfuruşluğun -bilgi tapıcılığın- yoğun bir biçimde deneyimlendiği, insanoğlunun takatinin kaldıramayabileceği denli gereksiz bilgi yüklemesi ile muhatap olduğu 21. yüzyılın teknopaganist, modernist ve pozitivist yaşamsal ve düşünsel paradigmaları içerisinde sıkıştırılmış ve hızlandırılmış bir epistemolojinin olumsuz tesirlerinin bütün bir varoluşsal & ontolojik realiteyi kuşattığı, örselediği yahut törpülediği çeşitli psikopatolojik durumların bütün toplum kesimlerini olumsuz bir biçimde etkilediği bir takım varoluşsal kriz ya da buhranların her geçen gün artarak yayıldığı bir küresel konjonktür içerisinde, iç benliksel (intrapersonal) bir okuryazarlığın, transandantal ontolojik bir zeka biçiminin benimsenerek hayata uyarlanması özellikle pedagojik ortamlara tanıtılması bir takım medeniyetler açılımların gerçekleştirilmesi ve bütünsel bir iyi-oluş (holisticwell-being) durumunun ortaya konulabilmesi açısından büyük bir önem arz etmiştir (Lodge, 2018).

Modern yaşam insan hayatından farklılıkların hızlıca yaşandığı, bilginin üretilmesi ve yayılmasında başka varyantların türediği yaşam tarzını içine almaktadır. Modern zamanda sosyal yapıda oluşsan değişimler sosyal yaşama sıkı sıkıya bağlı olan eğitim unsurunda da değişimlerin yaşanmasını zorunlu

kılmıştır. Çünkü bireylerin eğitimden beklentileri de başkalaşmaktadır (Parlar, 2012).

Tarım toplumundan bilgi toplumuna son yüzyılda uyarlanan insanoğlu teknolojisinin materyalist düşüncelerin getirdiği yeni misyonlara hızla adapte oluyor. Yüzyıllardır tabiatına uygun şekilde yaşam inşa eden insanlar, artan enformasyon ile epistemolojik arayışları ya da yaşam felsefeleri farklı yöne evrilmektedir. Bu değişimle insanın hakikat arayışında bir ayağının boşluğa düşmesine sebep olmaktadır. Hızla değişen yüzyıl yeni pedagojilere zemin hazırlarken, yeni pedolojiler de öğretim sistemli gerçekleştirildiği okullara yeni misyonlar yükler.

Bilgi topluluklarında eğitim, öğretim kurumlarının temel işlevleri ya da varlık sebepleri; küresel düşünen, bilgiyi sual eden, problemlere çözüm getirebilen, kendiniterkar etmeyen özelliklere sahip üyeleri yetiştirmektir. Modern toplumlarda toplumları şekillendirmede okulların görevleri yadsınamaz (Parlar, 2012).

Tedrislik faaliyetleri insanın ilk var oluşundan beridir kendini göstermektedir. İçine mensup olunan her din gibi İslam dini ve onun irfanı ile yetişen bilginlerde eğitim faaliyetlerinin olgulaşmasında, belli bir zemine oturtulmasın da pedagojik faaliyetlerin mihenk taşlarını oluştururlar. Tarih boyunca son yüzyıla gelene kadar bu faaliyetlerde önemli değişiklikler görülmemektedir 20-21 yüzyılda artan bilgi birikimi bunun yanında insanların iletişim frekansının artması günümüz İslam kültür pedagojilerinin Avrupa'da yaşanan akımlardan etkilenmesine sebep oldu. Bununla birlikte Orta Çağ dünyasında İslam bilginlerinin eğitim öğretim faaliyetleri için türettikleri savlar bugün karşımıza Avrupa kökenli paradigmlar olarak çıktı.

İslam dini öğretim faaliyetlerine ilk vahiyden itibaren önem vermiştir İslam öğretme, öğrenme, olgunlaştırma ve yetiştirme dinidir. Bütün Kuran ayetlerin de özde olan Hz. Muhammed tarafından vahiy yoluyla öğrenilmesi ve diğer insanlara öğretmek aktarmasıdır. Peygamber efendimiz Allah'tan öğrendiklerini insanlara aktarırdı. Anlaşılmayan noktaları açıklar, anlama işi belli bir noktaya gelinceye kadar eğitim faaliyetlerini sürdürürdü. Kuran- ı Kerimde; insanın kendisini anlamayı emreden 350, yeryüzünü incelemeye teşvik veren 50, pozitif

bilimler ve eğitim-öğretim faaliyetlerine yönelen 750 dolaylarında ayet olduğunu biliriz, aynı zamanda insanın aklını kullanmayı isteyen 65, bilgisizlik ve cehaleti zem eden ayetlerin sayısı ise 25 civarındadır. Bu durumda İslam dini öğrenme faaliyetlerine açık bir dindir bunun yanında İslam cahillik ve bilgisizlik konularına da net bir şekilde mesafeli durmaktadır (Kayadibi, 2012).

“İslamiyet, yazılı ve köklü geleneksel bir medeniyeti bulunmayan Arap Yarımadası’nda ortaya çıkmıştır. Belki de bir dünya medeniyeti kurmasını böylece elde etti. Çünkü Yahudilik ve Hıristiyanlık köklü geleneksel medeniyetlerin içinde ortaya çıktıkları için, o medeniyetlerin etkisinde kaldılar, onlara yeni bir kültür, ilim atılımı veremediler. Ancak onların olumsuzluk etkilerini kendi bünyelerine katarak, onların olumsuzluklarını dinleştirdiler. Bunun için asıl vahiy safiyetini yitirdi. Din, kültürün yorumu ve anlayışına boyun eğmek zorunda kaldı, dolayısıyla bir kültür dini durumuna düştü. Artık dini, kültürden ayırmaya imkân kalmadı. İşte İslâm’ın şansı, köklü medeniyetlerin otoritesinden uzak, çorak bir yerde ortaya çıktı, hür ve serbest ortamda kendi başına buyruk olarak, ilim yaptı, fikir üretti, ortamın basit hayatında ve tabiatın tabii ikliminde biçimlendi, kendi şahsiyetini kazandı, kimlik sahibi oldu. Bundan sonra diğer medeniyetlerden istifade ederek onlardan aldığını özümledi, kendi potasında eritti, kendi medeniyetinin malzemesinde kullandı.” İslam dinini ilk eğitim kurumları camiler ve mescitler oldu. Öğrencilerin artması ve mezheplerin ortaya çıkmasıyla birlikte camilerin etrafına okuma yerleri yapılmıştır. İlk resmi eğitim kurumu Beytül Hikme’dir. Daha sonra medreseler türemeye başladı öğrencilerin vakitte tasarruf sağlayabilmeleri için medreselerin yanına camiler inşa edildi (Atay, 1996). İslam dini kolaylığı ön görmesi eğitimde de kendini göstermektedir. İslam’ın ortaya çıkışının ertesini yüzyılında İbn-i Sina gibi önemli kişilerin bilim tarihin de dönüm noktaları olmaları tesadüfî değildir. İslam dininin insan hakikatine uygun olması günlük yaşamda uygulanmasında kolaylığı ve teslimiyeti ön görmesi birçok âlimin bu dini kendine esas edinmesinde önemli etkisi vardır.

Bugün interdisipliner eğitim öğretim ya da keşif ve araştırma biçimlerinin bütün dünyada önemli bir eğilim olarak her geçen gün kendini hissettirmekte ve başlıca pedagojik bir trend olan eğitimsel sistem ya da

paradigmalar içerisinde yerlerini almaktadırlar; aynı zamanda bu şekilde teşkilatlanan öğretim faaliyetleri eğitim otoriteleri tarafından da destek görmektedir. Modern çağdaki eğitim öğretim sistemleri giderek artan bir biçimde bireylerin akademik yeterlilik bilgisel dağarcığının yanı sıra psiko-motor ve düşünsel becerilerinin bütünsel iyi-oluş bağlamında ahlaksal ve manevi değerlerin benimsenmesine yönelik pedagojik paradigmalara da büyük bir edebiyat örtmektedir; bütün eğitimsel kurumları sürekli bir biçimde velilerin çocuklarının bütünsel gelişimi sağlayabilecek eğitimden memnun olduklarına hep tanıklık etmişlerdir. İslam devletlerinin hâkim olduğu Orta çağda İslam coğrafyasında medrese eğitim kurumları öğrencilerinin çok yönlü gelişimine önem veriyorlardı; söz konusu kurumlar öğretim programlarında fen bilimleriden sosyal bilimlerine, değer eğitiminden ahlak eğitimine, beşerî bilimlerden sağlık bilimlerine varana kadar çeşitli alanlarda eğitim, öğretim faaliyetlerini gerçekleştiriyorlardı. Medresede kalan öğrenciler kendilerine minimalist, orta halli bir yaşam biçimini benimseyerek -öğretmelerinin kontrolünde- yaşam becerileri ediniyorlardı. Eğitimsel paradigmalarımızın ilk örneklerinden olan ve yaparak yaşayarak öğrenme anlayışı İslami öz-referansiyel değerlerle karakterize edilen öğretim faaliyetlerinde orta çağda yerini almıştı. Modern çağın disiplinler arası ya da bütüncül gelişimi hedefleyen eğitim anlayışları yüzyıllar öncesinde İslam dininin öz-referansiyel kaynakları ve değerleri bağlamında faaliyet gösteren medrese eğitimlerinde kullanılmıştı. İbn'i Sina gibi önemli düşünürlerin fikirleri sadece kendi dönemlerinde değil modern zamanda da geçerliliğini korumaktadır.

Son yüzyılda eğitim faaliyetleri hem profesyonelleşti hem de çeşitlenmiştir; özellikle ABD gibi gelişmiş ekonomiye sahip ülkelerde anne babalar yaşam felsefelerine göre eğitim usulünde tercih yapabiliyor eğitim kurumları benimsedikleri felsefeler doğrultusunda yetiştirdikleri bireyleri o felsefenin bir parçası olarak doludizgin topluma katmaktadırlar. Toplumda bu kadar farklılığın olması okulların benimsediği felsefelerin farklı temellere dayalı olması sebebiyle günümüzde sosyal sorunların birinci derecede sebebi olabilmektedir. Bugün toplumlar muhafazakâr, özgürlükçü vb. şeklinde etiketlenmiş insan topluluklarını içinde bulundurur, daha önceki çağlarda da toplumlar farklı gruptaki insanlardan oluşmaktadır çatışmaların

yaşanmamasının temel sebebi temel de aynı düşünceden beslenmektedir. Öğretim faaliyetlerini farklı olması temel alınan düşünceyi bozamıyordu. Örnek Farabi ve İbn-i Sina yaşam görüşü anlayış olarak farklılıkları benimseyen filozoflardır fakat aldıkları eğitimin temeline bakıldığında İslami değerleri benimsemiş düşüncelerdir. Eylem her ne kadar farklılaşırsa farklılaşsın dayandırılan esas aynı kalmaktadır.

İbn'i Sina başarıyı insanın kendi içsel arzularına bırakmıştır. Ona göre kişi bu arzusunda ne kadar samimiyse başarı için o denli gerçekçi adımlar atabilir ve insan başarısının ancak sürekli kendini ileriye taşımayla mümkün olduğunun ve başarıda ölçütün başkaları değil sadece insanın kendisi olduğunu vurgular. İbn-i Sina kıyas kabul etmez öznenin herkesten farklı olarak kendine ait bir içsel potansiyeli olduğuna inanır. Aynı zamanda başarıyı başarısızlıktan ayıran temel unsuru da kişinin düşüncelerine uygun planlı adımlar atması gerektiğidir. Başarıda yol haritasının olması plansız olmaktan her zaman daha iyidir. Emperyalizmin somut örneklerinden olan global şirketlerin İbn Sina'nın bu düşüncelerine benzer hareket ettikleri görülebilir. Başarı olarak satış sayısının her zaman bir adım ileriye taşımak bu yapılar için temel arzudur. Bu gayeyi gerçekleştirmenin temel noktası planlı hareket ve mevcut sistemi, güncelleyerek yeni bir ürün piyasaya sürmektir.

Ünlü bilgin kişinin inandıklarının ona şekil verdiğini söyler. İslam dinine göre de kiminle beraberse ona benzer aslında bu durum şu şekilde ifade edilebilir; akla sahip olan insan tercihler yapar ve yaşamını idame ettirir. Yapılan tercihlerin olumlu ve olumsuz sonuçları kendi sorumluluğundadır. İnsan yapılan tercihler edilen sonuçlar doğrultusunda bir hayat sürer bu hayatın temelinde inandıkları ve benlik düşüncelerindeki insanı etkileyen mekanizma olan tercihleri vardır. Kaza ve kader tercihlerden ayrı bir durumdur. İnsan başına gelen olaylar karşısında inandıkları doğrultusunda tercihlerde bulunur ve yoluna devam eder. Kişinin inandıkları dini olarak kaza ve kader karşısında verilecek tepkiyi belirlerken etik anlamda yâda bilimsel düzlemde kişiye şekil verir hayatını düzenler.

Bölüm 3

Yöntem

Niteliksel araştırma metodolojileri çerçevesinde, kısmen fenomenolojik araştırma yönteminin kısmen de kavramsal yöntemin öngördüğü çeşitli argümanlardan da esinlenerek ortaya konulmuş ve karma metodolojilerle ilişkili birtakım kavram ve olgular üzerine dayandırılmış, belgesel tarama yaklaşımının da benimsendiği ve literatür taraması ya da incelemesi ile ortaya konulmuş yöntem postulatlarının yansıtıldığı bu çalışmada, interdisipliner bir perspektifin öngörebileceği kavramsal, fenomenolojik birtakım yöntem paradigmaları ve düşünüş biçimleri araştırmanın dokusuna yoğurulmuştur. Yukarıda ortaya konulmuş öncül ve önermelerle uyumlu bir biçimde tez çalışması sürecinde, çeşitli bölümler sathında ele alınan konu, kavram ya da olgular bağlamında faydalı olabilecek bir takım kaynaklar, gerek internet ortamında erişilebilecek uygun bir takım web siteleri düzeyinde, gerekse Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Ferit Melen Kütüphanesi'nde incelenip değerlendirilerek belgesel tarama metodolojisinin de öngördüğü bir takım araştırma biçimleri ya da yaklaşımları çalışmanın gerçekleştirilmesi sürecinde benimsediğimiz ve yukarıda değinilen söz konusu araştırma metodolojilerin içerisine yoğurulmuştur.

Bölüm 4

Sonuç

İslamî medeniyetsel paradigmaların önemli temsilcilerinden birisi olan İbn-i Sina, varoluşsal (ontolojik) iyi-oluşun filozofik, sağlık bilimsel epistemik sisteminin temelini inşa ederken, İslam dininin transandantal ve meta-ontolojik düşünüş biçiminden, diyalektiğinden ve İslam'ın öz-referansiyel değerlerinden, öncül ya da önermelerinden büyük ölçüde esinlenerek eserler ortaya koymuştur. Antikite döneminin çeşitli filozofik şahsiyetleri ile filozofik bir diyalektik içerisinde bulunmanın yanısıra Aristo ve Sokrates'in ortaya koyduğu birtakım fikir ya da düşüncelerinden istifade etmeye çalışması ve bu tür fikir ya da düşüncelerle inter-epistemik bir argümantasyonu meta-bilimsel bir retorik(söylem) bağlamında ortaya koyması, onun tarihsel, toplumsal ve coğrafyasal konjektörün ötesinde ve dışında, daha kuşatıcı, kapsayıcı ve evrensel bir epistemik düzlem üzere değerlendirilerek takdir edilmesini doğurmuştur.

Aristo ve Sokrates, insanoğlunun dünya üzerindeki varlığının, yaşayışının, ortaya koyduğu irade, özlem arayış yahut da sergilediği davranışlarının amacını mutluluk yahut yüzeysel bir ödomanik duyulanım olarak gösterirken, İslamî düşünce sisteminde, insanın yaratılış gayesi, dünyasal yaşam içerisinde varoluş amacı Allah'a gereği gibi kulluk yapmak, Allah'ın sıfat ve isimlerini gereği gibi takdir etmek ve böylelikle Allah'a yakınlaşma sonucunda ebedi bir saadete ulaşmak olarak değerlendirilebilir. İbn-i Sina'nın Antik dönemin filozoflarından Aristo ve Sokrates'le epistemik anlamda benzerlik arz eden bir diyalektik içerisinde değerlendirilmesi de pekâlâ mümkündür. Çünkü İbn-i Sina'ya göre insanı mutlak ve gerçek anlamda ontolojik bir iyi-oluşa yükseltebilecek ya da ebedi saadete ulaştırabilecek olan şey, çok katmanlı, çok boyutlu bir meta ontoloji düzeyinde ve sonsuz denli nimetlerle karakterize edilen ve Platonik idealar dünyasının fevkinde ötesinde Allah-u Teala'nın gerek dünyasal konjonktür içerisinde gerekse ahirette bahşedeceği bir meta ontolojik bütünsel iyi-oluş durumu ve bu durumun karakterize edilebileceği meta-kozmetik ve meta-ontik bir alanıdır; dolayısıyla söz konusu alanın sonsuz nimetlerle donatılmasını sağlayacak ve mutlak anlamda ebedi mutluluğa ulaştıracak

yaşam ancak ölümden sonraki yaşamdır. İslam'a göre Allah'ın isim ve sıfatlarını gereği gibi takdir etmek Allah'a yakın olmak mutluluk olarak nitelendirildiğine göre, İbn-i Sina, mutluluğa Allah'a yakınlıkla karakterize edilen ve meta ontolojik bir boyut olarak varlığına iman edilen Ahiret hayatında ancak erişilebileceğine inanmaktadır. İbn-i Sina sağlık ve eğitim alanında da ortaya koyduğu düşünce ve tavsiyelerinde, ontolojik iyi-oluşa sahip olmanın ön koşulunun İslam dininde ortaya konulan İlahi beyanatlara göre yaşamın tanzim edilmesi olduğunu ileri sürer. Önemli bir İslam filozofu olarak değerlendirilen İbn-i Sina İslam felsefesinden esinlenerek ontolojik iyi-oluş bağlamında değerlendirilebilecek bir takım filozofik ve bilimsel paradigmalarının tesis edilmesinde büyük bir rol oynamış ve özyaşamsal menkıbesini yukarıda aktarılan öncül ve önermeler bağlamında örgülemiştir; bütün bir yaşamı boyunca bütünsel bir ontolojik iyi-oluş idealini gerçekleştirmeye çalışmış ve eserlerini, fikirlerini bu doğrultuda ortaya koymuştur. Yüksek lisans tezi olarak kurgulanmış bu çalışmanın yürütülmesi sürecinde varılan bir takım sonuç ve öneriler şu şekilde özetlenebilir:

Ontolojik iyi-oluşun sağlam bir temele oturtulması bütünsel iyi-oluşun öngördüğü, insanoğlunun yeryüzündeki varlığını doludizgin hale getiren her türlü medeniyetsel gelişmeye ve 'varoluşsal kemalat' (repletene of being) durumuna, kısacası iyilik ve erdemle tanımlanan her türden idealin gerçekleştirilmesine olanak sağlar. Bu bakımdan 21.Yüzyılın eğitim, öğretim ortamlarında söz konusu ideallerin gerçekleştirilmesinde önemli bir referans ya da ilham kaynağı olarak, İslam'ın ortaya koyduğu ve öngördüğü varoluşsal paradigmaları bütün bir filozofik ve ilmi yaşantısına, epistemolojisine yansıtan İbn-i Sina gösterilebilir.

Kaynaklar

- Abdulgani, A. (1999). İbn-i Sina'da ölümsüzlük Hulud problemi ve Mead'ı anlamasına olan etkisi. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4, 280-314.
- Acar, H. (2014). Manevi iyi oluş ile dindarlık arasındaki ilişki üzerine bir değerlendirme. *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2, 391-412, <https://doi.org/10.18505/cuifd.254730>.
- Acarbaş, E. ve Başıbüyük, H. H. (2024). İyi bir yaşamın haritası: İyi oluş modelleri üzerine kısa bir inceleme. *Turkish Journal of Healthy Aging Medicine*, (1), 25-32.
- Acıduman, A. (2002). İbn-i Sina'nın bilim tarihindeki yeri: Kuhn'ca bir yaklaşımla. *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, 55 (2). https://doi.org/10.1501/Tipfak_0000000019.
- Afşar, E. (2019). *Aristoteles ve İbn-i Sina'da erdem (fazilet)*. Hacı Bayram Veli Üniversitesi: Yüksek lisans tezi.
- Akal, C. B. (1990). *Sivil toplumun Tanrısı*. İstanbul: Afa Yayınları.
- Akyıl, A. (2019). *Çocukluk çağı travmaları, bilişsel duygu düzenleme ve psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkinin incelenmesi: Diyarbakır ve Mardin örneği*. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi: Yüksek lisans tezi.
- Akyüz, Y. (2019). İbn-i Sina'nın Türk ve dünya eğitim tarihindeki yeri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 15 (1), 1-13. https://doi.org/10.1501/Egifak_0000000815.
- Alkayış, A. (2020). Felsefi akımlar üzerine bazı değerlendirmeler (20. yüzyıl örneği). *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (1), 53-71.
- Al-Naghib, Abdul-Rahman (1996). Educational views by Avicenna. (çev. Rahimi Namdar). *Psychology and Educational Sciences–The ministry of Education*, 115, 36-41.
- Al-Naqib, abd al-Rahman. (1993). "Avicenna". *The quarterly review of Comparative Education*, XXIII, 53-69.
- Alper, Ö. M. (2012). İslâm felsefesinde 'Altın Çağ'ın başlangıcı: İbnSînâ ve felsefesi. *İslâm Felsefesi Tarihi*, 179-204.

- Altıntaş, H. (1997). *İbn-i Sina metafiziği*. Ankara: T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Anlı, G. (2011). *Kendini sabotaj ve psikolojik İyi olma arasındaki ilişkinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. Sakarya Üniversitesi: Yüksek lisans tezi.
- Anuştekin, M. N. (2023). *Ergenlerde hayatın anlamı, psikolojik iyi oluş, dindarlık ilişkisi: Diyarbakır örneği*. Erciyes Üniversitesi: Doktora tezi.
- Arıcı, H. (2020). Mutluluk tarihi. *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 9, 217-243.
- Atay, H. (1996). Türkiye’de yüksek din eğitimi ve İslam’da eğitim. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 12 (35), 493-502.
- Ateş, A. (2010). Tahran’da İbn Sina tören ve kongresi. *Türkiyat Mecmuası*, 11, 234. <https://doi.org/10.18345/tm.87292>.
- Ateş, A. (2010). Türk hikayelerinde İbn-i Sina. *Türkiyat Mecmuası*, 11, 33-40. <https://doi.org/10.18345/tm.61303>.
- Aydar, E. (2012). Varlık felsefesi ve İbn-i Sina. *İstikamet Dergisi*, 4, 26-35.
- Aydın, İ. H. (1997). İbn Sina ve Geriatri (morfolojik ve ruhi açıdan). *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13, 287-295.
- Aydın, M. (1985). Türklerin felsefe kültürüne katkıları. *Erdem*, 1 (3), 621-644.
- Aydın, M. ve Kaya, F. (2021). *İlk Türk İslam devletlerinde eğitim İtil/İdil Bulgarları, Karahanlılar ve Gazneliler*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Aydın, M. Z. (2022). *Yeni seküler/dünyevi bir din olma yolunda Hümanizm/İnsancılık*. 21. Yüzyılda Genç İnanç Eğilimleri 1- 2, 159-192. [https://drive.google.com/drive/folders/1mRrGeHyvY6_RbINvFxWG9jeVhiKIUMqA], Erişim tarihi: 04.07.2024.
- Aydoğın, İ. (2019). *Öğretmenlerin psikolojik iyi oluş düzeylerinin yordayıcısı olarak okul iklimi algıları*. Marmara Üniversitesi: Yüksek lisans tezi.
- Aydoğdu, A. (2020). Felsefe ve eğitim. *Academia*, 1-10. [https://www.academia.edu/43215736/FELSEFE_ve_E%C4%9E%C4%B0T%C4%B0M], Erişim tarihi: 04.07.2024.
- Ayhan, D. ve Seki Öz, H. (2022). Yetişkin bireylerde ölüm algısının manevi iyi oluş üzerine etkisi. *Black Sea Journal of Health Science*, 5 (3), 424-429.

- Bagav, M. (2018). *Sınav kaygısı ve öznel iyi oluş arasındaki ilişki*. İstanbul Gelişim Üniversitesi: Yüksek lisans tezi.
- Bayar, V. & Bayar, S. A. (2016). Erdemli insan yetiştirme modeli: Hacı Bektâş-ı Velî felsefesinden çağcıl eğitim sistemleri için bazı çıkarımlar. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama*, (9), 19-42.
- Bender, M. T. (2009). Varoluşçuluk ve Jean Paul Sartre örnekleme. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 1 (4), 23-33. <https://doi.org/10.18603/std.90611>.
- Bilgin, B. (2023). İbn Sina'da Tanrısal bir eylem olarak kendini bilme meselesi. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (108), 287-306.
- Bostancıoğlu, B. ve Kahraman, M. E. (2017). Sanat terapisi yönteminin ve tekniklerinin sağlık-iyileştirme gücü üzerindeki etkisi. *Beykoz Akademi Dergisi*, 5 (2), 150-162. <https://doi.org/10.14514/BYK.m.21478082.2017.5/2.150-162>.
- Bozkurt, N. (2003). *20. yüzyıl düşünce akımları*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Bradburn, N. M. (1969). *The structure of psychological well-being*. [<https://www.apa.org/>], Erişim tarihi: 04.07.2024.
- Budak, S. (2024). Türk müziği makamlarının sağlık üzerindeki etkisi: Tarihsel bir bakış. *İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi*, 9 (2), 20-29. <https://doi.org/10.22252/ijca.1357109>.
- Büyükdüvenci, S. (2019). Varoluşçuluğun eğitim boyutuna eleştirel bir yaklaşım. *Ankara Üniversit yJournal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 16 (1), 401-411. https://doi.org/10.1501/Egifak_0000000957.
- Cevizci, A. (2012). *Eğitim felsefesi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Corey, G. (2008). *Psychological guidance, theories and practises of psychotherapy*. Ankara: Mentis Publishing. (Original work was published in 2005), 311.
- Cömert, Z. N. (2020). *Halit Ziya Uşaklıgil'in örneklem alınan romanlarında öte yahut kaçış teması üzerine bir inceleme*. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi: Lisans tezi.
- Çalışkan, Ş. & Dilmaç, B. (2022). Evli bireylerde manevi iyi oluş, ailede yılmazlık ve yaşamın anlamı arasındaki yordayıcı ilişkiler. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(1), 113-127. <https://doi.org/10.33206/mjss.902045>.

- Çavuşoğlu, H. (2017). Genel olarak varoluşçuluğa bakış ve varoluşçuluk çeşitleri. *International Journal of Socialand Humanities Sciences Research (JSHSR)*, 4 (12), 772-780.
- Çelik, Ş. (2008). Lise öğrencilerinin öznel iyi oluşlarının duygusal zekâ açısından incelenmesi. Selçuk Üniversitesi: Yüksek lisans tezi.
- Çoban, G. Ü. & Ergin, Ö. (2010). İlköğretim öğrencilerinin bilimsel bilginin varlık alanına yönelik görüşlerini belirleme ölçeği. *İlköğretim Online*, 9 (1), 188-202.
- Çoban, H. (2022). *Sınıf öğretmenlerinin eğitim felsefeleri Çal ilçesi örneği*. Pamukkale Üniversitesi: Tezsiz yüksek lisans projesi.
- Çoşkun, S. (2015). Varoluşçuluk ve özgürlük problemi. *Felsefe Dünyası*, (61), 80-105.
- Çubukçu, İ. A. (1975). İnkarcılıktan doğan bunalımlar. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1-4, 1-12.
- Demir, H. (2015). İslam hukuku açısından obeziteye yol açan yeme içme hakkındaki bazı tespitler. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1, 136-168. <https://doi.org/10.18505/cuifd.09939>.
- Diener, E. & Suh, E. (1997). Measuring quality of life: Economic, social, and subjective indicators. *Social Indicators Research*, 40, 189-216.
- Diener, E. (2000). Subjective well-being: The science of happiness and a proposal for a national index. *American psychologist*, 55 (1), 34.
- Diener, E., Napa Scollon, C. & Lucas, R. E. (2009). The evolving concept of subjective well-being: The multifaceted nature of happiness. *Assessing well-being: The Collected Works of Ed Diener*, 67-100.
- Doğan, T. & Sapmaz, F. (2012). Kişiler arası ilişki tarzları ve öznel iyi oluş. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 10 (3), 585-602.
- Elçibey, E. & Kemaloğlu, M. (2014). Ebülfez Elçibey'in yaklaşımıyla İbn-i Sina. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 1 (2), 85-98.
- Ellor, J. W. ve McGregor J. A. (2011). Reflections on the word "religion" "spiritual well-being" and "spirituality". *Journal of Religion, Spirituality & Aging*, 23(4), 275-278.

- Erdem, M. Y. (2019). *Tezer Özlü ve Leyla Erbil'in romanlarında varoluşçuluk*. İstanbul üniversitesi: Yüksek lisans tezi.
- Eryılmaz, A. (2009). Ergen öznel iyi oluş ölçeğinin geliştirilmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7 (4), 975-989.
- Evkuran, M. (2003). Orta çağ paradigması ve siyasi düşüncenin evrimi. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2 (4), 37-58.
- Filiz, Ş. (2016). Sanat terapisinin felsefi boyutları. *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, 6(1), 169-183.
- Fisher, J. W. (2016). Frombeginning spiritual well-being. Spirituality of the individual: methodology. *TheoryandPractice*, (3), 74-97.
- Gencer, N. (2018). Öznel iyi oluş: genel bir bakış. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(3), 2621-2638. <https://doi.org/10.17218/hititsosbil.457382>.
- Gündoğan, A. O. (2004). *Bırakılmışlık (bulantı, ciddiyet ruhu, blondel maddeleri*. Felsefe Ansiklopedisi (ed. Ahmet Cevizci), C. 2, İstanbul: Etik Yayınları.
- Gürsoy, K. (1991). *Sartre ateizminin doğurduğu problemler*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Hamurcu, H. (2011). *Ergenlerin yetkinlik inançları ve psikolojik iyi oluşlarını yordamada psikolojik ihtiyaçlar*. Selçuk üniversitesi: Doktora Tezi.
- Heathwood, C. (2006). Desire satisfaction is man hedonism. *Philosophical Studies*, 128, 539-563.
- İmamoğlu, O. (1991). *Türkiye'de sporcu ve seyirci sağlığı*. Marmara Üniversitesi: Doktora tezi.
- İmamoğlu, O. (2014). Spor-sağlık ilişkisi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Journal of Education Faculty*, 7 (1), 67-70.
- İnce, Z. & Ayyıldız, Y. (2021). Karahanlılar dönemi, Farabi ve İbn-i Sina'nın eğitim öğretim anlayışı. *Iksad Journal*, 7 (26), 96-108.
- Kaba, İ. (2020). Ontolojik iyi-oluş (yaşam projesi). *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 12 (1),143-154. <https://doi.org/10.18863/pgy.521397>.

- Kaplan, M. (1987). *Şeyh Galib'in insanlık anlayışı*. Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar II. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kara, M. (2019). Varoluşçuluk bağlamında edebiyat ve felsefe, şiir ve endişe. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (1), 43-66.
- Karaçam, A. & Pulur, A. (2019). Beden eğitimi öğretmenlerinin başarı algılarında yordayıcı olarak akademik iyimserlik, psikolojik iyi oluş ve fiziksel öz saygı. *Kastamonu Education Journal-Kastamonu Eğitim Dergisi*, 27 (1), 209-218. <https://doi.org/10.24106/kefdergi.2474>.
- Karataş, C. (2021). Ana Çizgileriyle Varoluşçuluk ve Türk Edebiyat ve Fikir Hayatındaki Yansımalarına Bir Bakış. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 5 (4), 2463-2479. <https://doi.org/10.34083/akaded.1007385>.
- Karataş, Z. & Selçuk, O. (2023). Üniversite Öğrencilerinin Manevi İyi Oluşlarının Açıklanmasında Psikolojik Esneklik ve Çeşitli Demografik Değişkenlerin Rolü. *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, 6 (1), 37-46. <https://doi.org/10.32329/uad.1112809>.
- Kaya, D. (2001). *İbn-i Sina hikâyesinin yeni bir yazma nüshası*. [https://dogankaya.com/fotograf/ibn-i_sina_hikayesinin_yeni_bir_nushasi.pdf], Erişim tarihi: 12.07.2024.
- Kayadibi, F. (2012). İslam Dini'nin eğitim ve öğretime verdiği önem. *Journal of Istanbul University Faculty of Theology*, (4).
- Kefeli, A. E. (2017). *Batı edebiyatında akımlar*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Keklik, N. (1981). Türk-İslam Filozofu İbn Sina (980-1037) hayatı ve eserleri. *Felsefe Arkivi*, (22-23).
- Keser, M. (2018). *Almanya'da İbn-i Sînâ etkisine bir bakış*. İn: Türk Tarihine Dair Yazılar III-Prof. Dr. Feda Şamil Arık'a Armağan. Ankara: Gece Akademi, 695-704.
- Keyes, C. L., Shmotkin, D. & Ryff, C. D. (2002). Optimizing well-being: the empirica lencounter of two traditions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 82 (6), 1007.

- Kierkegaard S. (2009). *Concluding unscientific Postscript to philosophical fragments*. (ed. Alastair HANNAY). Cambridge University press.
- Kocayörük, E., Altıntaş, E., Şimşek, Ö. F., Bozanoğlu, İ., Çelik, B. (2018). Üniversite öğrencilerinin zaman perspektifli iyi-oluş düzeyleri: Kümeleme analizi incelemesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33 (3), 550-564.
- Kuhn, T. S. (2008). *Bilimsel devrimlerin yapısı*. (çev. Nilüfer KUYAŞ). İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Kutluer, İ. (2013). *İbn Sînâ ontolojisinde zorunlu varlık*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Lodge, J. (2018). *Technology and social media: The good and the bad*. In *Adolescent Coping* (pp. 167-191). Routledge.
- Lucas, R. E. & Diener, E. (2004). *Encyclopedia of applied psychology*. C. Spielberger (ed.), Wellbeing (ss. 669-676)
- Lyubomirsky, S., Sousa, L. & Dickerhoof, R. (2006). The costs and benefits of writing, talking, and thinking about life's triumphs and defeats. *Journal of Personality and Social Psychology*, 90 (4), 692.
- Moberg, D. O. (1984). Subjective measures of spiritual well-being. *Review of Religious Research*, 351-364.
- Myers, D., Diener, E. (1995). Who is happy. *American Psychological Society*, 6 (1), 10-19.
- Nowrozi, R., Nasrabadi, H., Heshi, K. & Mansoori, H. (2013). An introduction to Avicenna's thoughts on educational methods. *Journal of Education and Practice*, 4(9), 169-176.
- Önal, M. N., Gündoğan, A. O. & Tuna, S. T. (2015). Türk masallarında varoluşçuluk tasarımı üzerine bir deneme. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 53, 121-147.
- Özden, H. (2023). Büyük Türk bilgini İbn-i Sînâ (MS 980-1037). *Osmangazi Tıp Dergisi*, Özel, 4-22.
- Özden, Ö. H. (1991). *İbn-i Sina metafiziği ile Descartes metafiziğinin karşılaştırılması*. Atatürk Üniversitesi: Doktora tezi.

- Özkaya, T. (1988). Sovyetler Birliğinde İbn Sina Üzerine Çalışmalar. *Erdem*, 5 (11), 627-640.
- Öztürk, Ü. (2012). Thomas Kuhn'un paradigma kavrayışı üzerine analitik bir irdeleme. Kaygı. *Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi* (19), 173-191.
- Parlar, H. (2013). Bilgi Toplumu, Değişim ve Yeni Eğitim Paradigması. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (4).
- Rahimah, E. & Sakinah, S. (2017). Educational views of Ibnu Sina. *Al-Irsyad: Journal of Islamic and Contemporary Issues*, 2 (1), 13-24.
- Ryan, R. M. & Deci, E. L. (2001). On happiness and human potentials: A review of research on hedonic and eudaimonic well-being. *Annual review of Psychology*, 52 (1), 141-166.
- Ryff, C. D. (1989). Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57 (6), 1069.
- Saffari, M. & Pakpour, A. H. (2012). Avicenna's Canon of Medicine: a look at health, public health, and environmental sanitation. *Archives of Iranian Medicine*, 15 (12), 785-789.
- Sağlam, M. (2020). Sağlık evi ebelerinin öznel iyi oluş düzeylerinin incelenmesi. *Global Media Journal Turkish Edition*, 10 (20), 436-452.
- Sarıkavak, K. (2011). İslam filozoflarına göre beden sağlığı. *Gazi Türkiyat*, 1 (8), 201-208.
- Sartre, J. P. (1981). *Varoluşçuluk, existentialism*. (çev. Asım Bezirci). İstanbul: Yazko Yayınları.
- Sartre, J. P. (1985). *Varoluşçuluk*. (Çev. Asım Bezirci) İstanbul: Say Yayınları.
- Sartre, J. P. (2002). *Varoluşçuluk*. İstanbul: Say Yayınları.
- Satan, A. A. (2014). Dini inanç ve bilişsel esneklik düzeylerinin öznel iyi oluş düzeyine olan etkisi. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 3 (7), 56-74.
- Savaş, H. (2001). *Sinema ve varoluşçuluk*. Anadolu Üniversitesi: Doktora tez özü.

- Saygın, Y. (2008). *Üniversite öğrencilerinin sosyal destek, benlik saygısı ve öznel iyi oluş düzeylerinin incelenmesi*. Selçuk üniversitesi: Yüksek lisans tezi.
- Seaward, B. L. (1991). Spiritual well being: A health education model. *Journal of Health Education*, 22 (3), 166-169.
- Selçuk, Z. (2009). *Eğitim psikolojisi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Seligman, M. (2007). *Öğrenilmiş iyimserlik*. Ankara: HYB Yayıncılık.
- Seligman, M. E. & Csikszentmihalyi, M. (2000). Positive psychology: An introduction. *American Psychological Association*, 1, 5.
- Seligman, M. E. (2002). Positive psychology, positive prevention, and positive therapy. *Handbook of Positive Psychology*, 3-12.
- Sen, A. (1985). *Commodities and capabilities*. Amsterdam: North Holland.
- Shamuratova, B. Y. (2023). The healing and pedagogical significance of physical exercises in İbn-i Sina's views. Urdu, Department of "Sports Activities". Senior Teacher. *Eurasian Scientific Herald*, 4, 96-98.
- Sînâ, İ. (2012). *Mutluluk ve insan nefsinin cevher olduğuna ilişkin on delil*. (çev. Fatih TOKTAŞ). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Sînâ, İ. (2013). *En-Necât, felsefenin temel kanunları*. (çev. Kübra ŞENEL). İstanbul: Kabalıcı Yayıncılık.
- Sina, İ. I. (2014). *El-Kanun fi't-tıbb (tıp prensipleri)*. (çev. Ömer ANLAR). Eskiyeeni Yayınları.
- Sommers, F. (1963). Types and Ontology. *The Philosophical Review*, 7 (3), 327-363.
- Söylev, Ö. (2014). Psikolojik sağlık hakkında islam tıp tarihinin ilk örneklerinden "Mesalihu'l-Ebdanve'l-enfüs". *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 196-202. <https://doi.org/10.20486/imad.67652>.
- Stack, S. (1983). A comparative analysis of suicide and religiosity. *The Journal of Social Psychology*, 119 (2), 285-286.
- Şen, Ş. & Yılmaz, A. (2012). Erime ve çözünmeyle ilgili kavram yanılgılarının ontoloji temelinde incelenmesi. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1 (1).

- Şengül, A. (2022). *Bazı fizik kavramları Aristoteles, İbn-i Sina ve günümüz modern fizik açısından değerlendirilmesi*. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi: Yüksek lisans tezi.
- Şentürk, L. V. (1999). Varoluşçuluk felsefesi ve resim sanatı. *Ulusal Hakemliği Dergisi*, 157-165.
- Şimşek, Ö. F. & Kocayörük, E. (2013). Affective reaction to one's whole life: Preliminary development and validation of the ontological well-being scale. *Journal of Happiness Studies*, 14, 309-343.
- Tan, H. N. & Yıldız, M. (2022). 'Manevi iyi oluş' kavramının ortaya çıkışı ve tanımlanması. *Dini Araştırmalar*, 25(63), 447-476. <https://doi.org/10.15745/da.1175149>.
- Taşdelen, V. (2011). Varoluş felsefelerinde varoluşun özden önceliği sorunu. *Beytulhikme Dergisi*, 1 (1), 26-54.
- Timuçin, A. (1992). *Düşünce tarihi*. İstanbul: BDS Yayınları.
- Topdemir, H. G. (2015). *İbn-i Sina ve bilim*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Tuncay, R. (2021). *Ortaçağ'da Buhara'da yetişen âlimler ve eserleri*. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi: Yüksek lisans tezi.
- Tunç, B. & Totan, T. (2020). Okul psikolojik danışmanlığında manevi iyi oluşun kullanımı: Tarihsel gelişim, kuramsal temeller ve öneriler. *Ege Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 3(1), 1-20.
- Tunç, B. (2022). Seligman'dan iyi oluşa farklı bir bakış: PERMA modeli. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (1), 1-15. <https://doi.org/10.30803/adusobed.992436>.
- Türk Dil Kurumu (TDK). (1932). *Kozmik*. [<https://sozluk.gov.tr/>], Erişim tarihi; 22.07.2024.
- Türkgeldi, E. (2019). *Öğretmen adaylarının sahip olduğu değerler manevi iyi oluş ve sabır arasındaki yordayıcı ilişkiler*. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi: Yüksek lisans tezi.

- Türkkaş Anasız, B. (2022). Paradigma nedir ve sosyal bilimlerde karşılığını nasıl bulur?. *Uluslararası Eğitimde Mükemmellik Arayışı Dergisi (UEMAD)*, 2 (2), 37-42.
- Türkmen, M. (2012). Öznel iyi oluşun yapısı ve anababa tutumları, özsaygı ve sosyal destekle ilişkisi: Bir model sınaması. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (1), 41-73. <https://doi.org/10.12780/UUSB105>.
- Uğur, M. S. & Sigeze, Ç. (2022). Öznel iktisadi iyi oluş ve öznel sağlık algılarının belirleyicileri: İki değişkenli sıralı probit yaklaşımı. *İzmir İktisat Dergisi*, 37 (3), 740-759. <https://doi.org/10.24988/ije.869138>.
- Uğur, U. (2017). Yeni Türk sinemasında üçleme filmlerde varoluşsal izlekler. *Akdeniz Sanat*, 10 (20), 65-81.
- Uslu, R. (1997). *Hasan Ef. Gevrekzade*. İslam Ansiklopedisi, 16. Cilt, 317.
- Uslu, S. (2010). *İlkçağ felsefesi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Üken, H. Z. (1983). *İslam felsefesi: Eski Yunan'dan çağdaş düşünceye doğru*. İstanbul: Ülken yayınları.
- Valizhanovna, K. L. (2022). Scientific and pedagogical heritage of Avicenna. Web of Scientist: *International Scientific Research Journal*, 3 (10), 1244–1252. <https://doi.org/10.17605/OSF.IO/WSR4V>.
- World Health Organization (WHO). (1948). *Mental health*. [<https://www.who.int/>], Erişim tarihi: 04.07.2024.
- Yakit, İ. (2016). *Türklüğü tartışılan meşhurlar*. İstanbul: Ötüken Neşriyat Yayınları.
- Yanat, Y. (2008). *Zeki Demirkubuz sinemasının varoluşçuluk açısından incelenmesi*. İstanbul Üniversitesi: Yüksek lisans tezi,
- Yavuz, O. Bakış, R. (2023) "Âşık Veysel'de varoluşun boyutları. *Akademik Platform İslami Araştırmalar Dergisi* 7/3, 375-393. <https://doi.org/10.52115/apjir.1402346>.
- Yentür, J. (2003). *17. yy şairlerinden Fehim, Naili ve Neşati divanlarında kozmik unsurlar*. Fırat üniversitesi: Yüksek lisans tezi.

- Yıldız, B. (2002). *Aristoteles Ethikinde mutluluk ve erdem*. Atatürk üniversitesi: Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi.
- Yıldız, Ç. (2019). Ebuzziya Tefik tarafından yazılan İbn-i Sina biyografisi. *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 5 (3), 538-555. <https://doi.org/10.20322/littera.533754>.
- Yurdaşık, Ö. E. Karaman, M. A. Atasayar, Ö. İriz F. & Bakırtaş, E. (2023). Psikolojik iyi oluşun eğitim öğretim süreçlerindeki konumu. *International Journal of Social Humanities Sciences Research*, 10(95), 1090-1098. <https://doi.org/10.26450/jshsr.3659>.
- Zinnbauer, Brian J. vd. (1997). Religion and Spirituality. *Journal for the Scientific Study of Religion Unfuzzifying the Fuzzy*, 36/4, 549-564.

27/01/2025

Tez Başlığı / Konusu

İBN-İ SİNA'DA VAROLUŞSAL İYİ-OLUŞ: İNTERDİSİPLİNER BİR PERSPEKTİF

Yukarıda başlığı/konusu belirlenen tez çalışmamın Kapak sayfası, Giriş, Ana bölümler ve Sonuç bölümlerinden oluşan toplam 39 sayfalık kısmına ilişkin, 27/01/2025 tarihinde tez danışmanım tarafından Turnitin intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 4 (yüzde dört) dir.

Uygulanan Filtreler Aşağıda Verilmiştir:

- Kabul ve onay sayfası hariç,
- Teşekkür hariç,
- İçindekiler hariç,
- Simge ve kısaltmalar hariç,
- Gereç ve yöntemler hariç,
- Kaynakça hariç,
- Alıntılar hariç,
- Tezden çıkan yayımlar hariç,
- 7 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 7 words)

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılmasına İlişkin Yönergeyi İnceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içemediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederiz.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

Anabilim Dalı : Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı

Bilim Dalı : Sosyal Bilimler Eğitimi Bilim Dalı

Statüsü : Y. Lisans Doktora

	Danışman	Öğrenci
Adı Soyadı	Dr. Öğr. Üyesi MEHMET ŞİRİN DEMİR	İNCİ YURTSEVEN SARIBAŞ
İmza		
Tarih	27/01/2025	Öğrenci No:22940001577